

van wirskante

orgaan van heemkondekring 'amalia van solms', baarle-herzog-nassau

jaargang 20, nr. 3
1 september 2005

Heemkundekring 'Amalia van Solms' houdt zich actief bezig met het erfgoed van onze gemeenten. Doel daarvan is:

- onze kennis ervan te vergroten
- het waardevolle te behouden en te beschermen
- de verzamelde gegevens beschikbaar te stellen

De kring verzamelt hiertoe informatie over velerlei onderwerpen uit het heden en verleden van Baarle, Castelré, Ulicoten en Zondereigen.

Heemkundekring 'Amalia van Solms'

Het Heemhuis

Kerkstraat 4

2387 Baarle-Hertog (B)

Internet: www.amaliavansolms.org

Bankrelaties:

- Rabobank Baarle-Nassau e.o. .... rekening: 10.38.94.969
- KBC Baarle-Hertog ..... rekening: 733-3023880-32

Overname van artikelen of gedeelten ervan is slechts toegestaan mits bronvermelding.

van wirskaante

Driemaandelijks tijdschrift
Heemkundekring 'Amalia van Solms'
Baarle-Hertog-Nassau

Redactie: Dré Moors, Piet van der Flaes, Antoon van Tuijl,
Herman Janssen en Peter Tuytelaars.

20de jaargang nr. 3

1 september 2005

INHOUD

Voorwoord	A. Jacobs	138
Ons Tante Nonneke (1)	P. van der Flaes	140
Aon de praot mee (22)..... Jan Geerts	A. Moors	142
Kwartierstaat van Johannes Bernardus Geerts	J. Broos	156
Den Oorlog Verklaard (4)	H. Janssen	159
Opa (een waar gebeurd verhaal)	A.J. van Eijl-v.d. Klashorst	181
Het mysterie van de Vossenbergh opgehelderd? (1)	H. Janssen	182
M'ne'n eersten auto	F. Willemsen	188
Merkwaardigheden (44): Scherpenheuvel	A. van Tuijl	191
Een amfibie, de pad	P. van der Flaes	194
Arme Amalia (53)	A. van Tuijl	197
Geloven in monumenten		199
Activiteitenkalender 2005	A. Moors	200

Voorwoord

De afgelopen periode heeft iedereen van het goede en minder goede weer en natuurlijk van de vakantie kunnen genieten. Voor velen ook de tijd om er op uit te trekken en andere plaatsen en landen te bezoeken. Maar voor een goede vakantie hoeft men niet ver te gaan, want Baarle heeft voldoende te bieden aan vakantieactiviteiten. Bij onze vereniging staan de activiteiten wel op een wat lager pitje en hebben ook meer het karakter van ontspanning. Zo zijn we op de fiets naar onze zustervereniging in Beerse geweest.

Onze voorzitter en secretaris zijn op de fiets naar Santiago de Compostella geweest. Het was een hele onderneming maar wel een heel bijzondere ervaring. Een beknopt reisverslag heeft U kunnen lezen in Ons Weekblad. Onderweg zijn vele foto's geschoten en hiervan is een dvd-presentatie gemaakt. Voor het bijwonen van deze presentatie op een groot scherm op 13 september a.s. zult U uitgenodigd worden. Elders in deze Van Wirskaante kunt u hier meer over lezen.

Op de eerste zondag van september wordt onze heemkalender gepresenteerd. De werkgroep 'heemkalender' heeft ook dit jaar weer voor een prachtige kalender gezorgd. Onderwerp dit jaar is muziek en dat er muziek in Baarle zit, zie je op onze kalender. Kort na de presentatie starten wij met de huis-aan-huis verkoop. Wil je hieraan een bijdrage leveren, meld je dan aan als verkoper. Wij hebben gelukkig al jaren een aantal trouwe verkopers maar deze kunnen ondersteuning gebruiken. Wij als bestuur rekenen voor de verkoop van onze heemkalender graag op Uw hulp! De opbrengst van deze kalender is jaarlijks een welkome aanvulling op ons budget.

Mede door de verkoop van onze heemkalender kunnen wij jaarlijks een aantal activiteiten tegen vriendenprijzen aanbieden. Wij hopen deze "traditie" ook volgend jaar een vervolg te kunnen geven. Koper en verkopers, namens Amalia allemaal hartelijk bedankt.

Ad Jacobs, Uw voorzitter.

Wilt u voortaan uitnodigingen via e-mail ontvangen?

Steeds meer mensen beschikken tegenwoordig over Internet en e-mail.

Ook onder onze leden zijn er zeker een behoorlijk aantal mensen die over Internet en e-mail beschikken. Niet al deze e-mailadressen zijn bij onze vereniging bekend.

Indien u dat wenst, zorgen wij er voor dat u voortaan alle uitnodigingen via e-mail krijgt toegezonden. Dat heeft zowel voordelen voor u als voor de vereniging.

U beschikt voortaan op de meest snelle manier over de informatie. En onze bezorgers van de uitnodigingen hoeven voortaan minder adressen te bezoeken. Bovendien betekent digitale toezending een kostenbesparing (minder porti en drukkosten).

Doet u ook mee?

Stuur dan uw e-mailadres naar onze secretaris André Moors en een en ander wordt geregeld. Zijn e-mailadres is amooors@tiscali.nl

Uiteraard blijven wij ons heemblad 'Van Wirskaante' op de gebruikelijke manier bij u thuis bezorgen.

Leden die niet mee doen of geen e-mail hebben, krijgen uiteraard alles thuisbezorgd, dan wel via de post toegezonden.

**Bedankt voor uw
medewerking!**

Ons Tante Nonneke (1)

Piet v.d. Flaes

In drie afleveringen vertelt Piet fragmenten uit het levensverhaal van zuster Alberta, Franciscanes, 1902-1975. Dit verhaal verscheen eerder al eens in De Runstoof, het heemblad van Alphen, jrg. 19, nr. 3.

Zuster Alberta werd als Petronella Schram geboren in Alphen in de buurtschap Boshoven. Haar ouderlijk huis was gelegen naast het voormalige café 't Zand. Zij was de jongste dochter van het gezin Schram en had buiten haar ouders nog een broer en vier zussen. Het was een boerenfamilie.

Mijn grootvader heb ik zelf nooit gekend, noch mijn grootmoeder. Oma woonde in Baarle in de Kerkstraat, dicht bij de Belgische Sint Remigiuskerk, alwaar zij dagelijks ter kerke ging. De kerk was in die dagen niet alleen maar een gebouw dat hoofdzakelijk het dorpsbeeld bepaalde, maar ook diep ingreep in het leven van de mensen. Men ging trouw naar de kerk en was onderling sterk verbonden door allerlei broederschappen en verenigingen. In al die verenigingen had de kerk een flinke vinger in de pap. Dat weten velen zich nog wel te herinneren.

Petronella groeide op in een diep christelijk gezin en ging, toen de tijd daarvoor kwam naar de lagere school. Dat was de meisjesschool in Alphen, geleid door de zusters Franciscanessen, die de vrouwelijke jeugd dingen leerden welke nuttig waren in het latere leven.

Toen Petronella veertien jaar oud was, verliet zij de school en ging aan de slag op de boerderij van haar vader. Men vertelde mij, dat mijn grootvader iemand was die in vele zaken op landbouwgebied het voortouw nam. Zo zou hij de eerste geweest zijn die op het gebied van bemesting faecaliën uit de stad liet aanvoeren. Later heeft men daarvoor aan de Stationsstraat te Alphen een soort betonnen bassin laten maken. Via de toen nog in gebruik zijnde spoorlijn werd die stadsbeer aangevoerd. Mijn grootvader had al

vroeg een van de eerste dorsmachines in het dorp en bezat toen ook al een wadmolen. Men zegt dat hij de eerste was in heel Alphen die een fiets had. Hij introduceerde de tuinbouw met frambozen en bessen. Een zeer vooruitstrevend man dus. Het was op zondagen dan ook een komen en gaan van boerenmensen die al deze nieuwigheden kwamen bekijken en bepraten.

Nu weer terug naar ons Tante Nonneke.

Na haar schooltijd bleef zij met de zusters in Alphen contact houden. Die zullen ongetwijfeld wel invloed gehad hebben op haar besluit om bij die orde in te treden. Toen ze thuis dit verlangen kenbaar maakte, waren haar ouders verrast en blij, maar ook bezorgd. Zij was pas achttien. Er werd bedongen dat ze nog een jaartje thuis zou blijven om na te kunnen denken of het wel menens was of misschien toch een bevlieging.

Na dit (proef)jaar trad zij in 1921 toe tot de Congregatie van de zusters Franciscanessen van de Onbevleete Ontvangenis der Heilige Moeder Gods te Veghel. Hier ontving zij haar kloosterkleed.

Er volgde een lange periode van studies. Daar zij begaafd was, leerde ze engels en frans op middelbaar niveau. Ook behaalde ze aktes in rekenen en wiskunde, moeilijke stof die er bij haar echter inging als koek.

Deze zusters hadden in Veghel een zeer groot complex van scholen en internaten. Leerlingen kwamen van heinde en verre omdat het instituut bekend stond om de kwaliteit van de lessen.

Haar eeuwige gelofte legde Petronella af op 20 augustus 1925. Ze zou vanaf die dag zuster Alberta genoemd worden.

Wordt vervolgd...

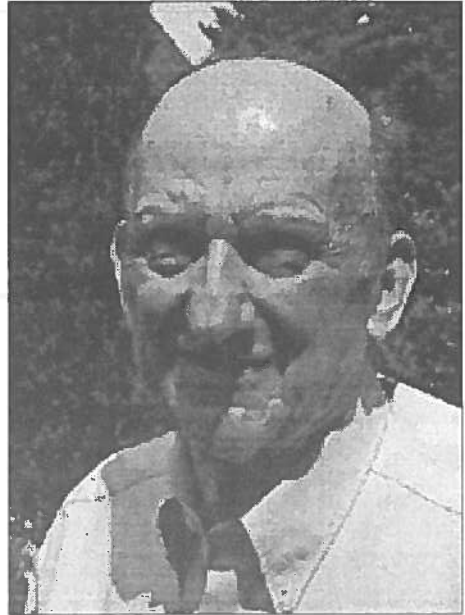
Aon de praot mee (22)..... Jan Geerts

“Bij ons thuis zagen ze det er iets aanders in zat as boerewerk”

Dré Moors

Wie is Jan Geerts

Jan woont in de Bernardusstraat in Ulicoten. Hij is geboren en getogen in Ulicoten. Op 1 september 1919 zag hij op de Maaykant het levenslicht. Jan is dus nu 86 jaar. Een groot gedeelte van zijn leven was hij de smid en loodgieter in Ulicoten. Zijn bedrijf was gevestigd aan de Dorpsstraat. Hij is de zoon van Janus Geerts en Anna Kusters. Vader Janus werd geboren in 1885. Moeder Nellie in 1887. Op de Maaykant hadden de ouders van Jan een landbouwbedrijf. Jan had 4 broers en 5 zussen. Inmiddels zijn helaas al zijn broers en 3 van zijn zussen overleden.

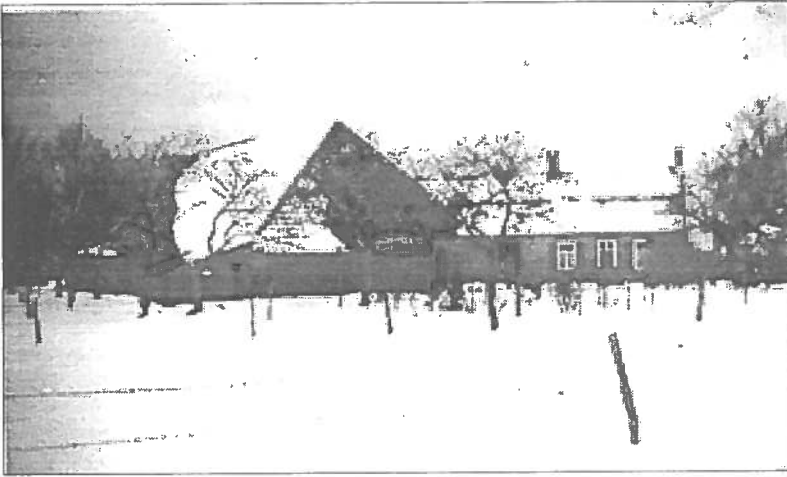
Jan Geerts 86 jaar jong

Op 1 oktober 1947 trouwde Jan met Maria van Engelen uit Chaam. Zij werd geboren op 13 september 1923. Maria overleed helaas op 1 januari 1998. Jan en Maria kregen 5 kinderen, 2 meisjes en 3 jongens. Zijn zonen wonen in Ulicoten. De ene dochter in Geldrop, de andere in Molenschot. Jan is erg blij met zijn 9 kleinkinderen.

Herinneringen aan zijn jeugdjaren

Jan heeft nog een uitstekend geheugen. Met heel veel plezier en zeer uitgebreid praat hij over zijn jeugdjaren.

De boerderij met Vlaamse schuur uit 1783 van zijn ouders.

“Bij ons thuis han ze un boerderij. Er lagen ongeveer dertien hectaren grond bij. Toen ik un jaor of virtien was, huurde onze pa er eenentwintig hectare bij. Van de Rakt uit Baol regelde dè. Er was veul werk op de boerderij. In ut begin han we zes of zeuven koeien. Laoter zijn er dè meer geworden. Veul van de grond laag in de buurt van de Martine-hoeve. Onze pa verbouwde er graonen. En natuurlijk wier er gehooïd op de weilanden. Aon de Chaomseweg noemden ze de bewoners van de Maaykant en dus ok ons, de luie kaant! Dè zeeën ze omdat wij mee de melk ut lest aon de melkfabriek mossen zijn. Zelf koeien melken heb ik eigenlijk nooit gedaon. Ik heb wel melkcursus gevolgd bij Chareltje Jacobs. Dè was unne goeie leermister. Het is wel goed gewiest det ik die cursus heb gevolgd omdat ik laoter melkmachines ging verkopen.

In de langgevelboerderij van men ouders uit 1783 waor veul kalk en leem aon was gebruikt, sliepen we mee zun vieren op één kaomer. Later kreeg ik un eigen bedstee toen ik flink ziek was gewiest. Toen ik un jaor of vijf was, ging ik naor de bewaorschool. Irst wassen, dan schone kleren aon en mun haor kammen mee un luizenkammeke. Het was un heel karwaai om op school te komen. Het was mistal op klompen, dus dikwijls natte voeten. Toen was er nog ginne harde weg van thuis naor Pete en Schoene. Schoen

wonde in un heel ouw laog huiske, waor grote mensen krom mossen gaon om dur de deur binnen te komen. Verder deur naor Kees van Sas die ok un ouw laog huis hai. Dan via de Chaomseweg richting Rijvers en Jaoneke van de Dekker. Zijn vaoder was dakdekker, vandaor dieën naom. Dan verder over het kerkpad langs de Lieter en zo kwamen we aan de Dorpsstraat bij Michielsen.”

Brood bakken

Jan kan zich ook nog goed herinneren dat er thuis brood werd gebakken. Jan: “Veur 1929 waren er in Ulicoten gin bakkers. Verschillende mensen han un bakhuis staon, of un bakgebouw mee oven achter aon ut huis mee schoorsteen. Daor han veul mensen dan unne trog staon om deeg te maoken. Bij ons thuis stond de oven in de moos, zeeën ze vruger. Nou zeggen ze bijkeuken. De deur van de oven stond onder de schouw in het woonvertrek, zodat daordeur de rook weg kos. Het deeg maoken gebeurde bij ons in het woonvertrek. Er werd dan un grote kuip op de vloer gezet, meel of bloem er in gedaon en soms krenten. De gist was om te rijzen. In ut midden van ut meel wier un kuiltje gemaakt veur de gist en ut waoter. Dan kos mee ut mengen begonnen worden. Het deeg mos goed omgezet worden. Dan mos alles nog un half uur staon om te rijzen. Iedere keer wier er un stuk deeg afgehaold om un brood van te kneden. Er wier zowat iedere week gebakken en zowat vijftien grote brooien. Als de oven heet was en de brooien klaor om te bakken, wier mee un lang hout mee un stuk natte zak er aon het overblijfsel van het stoken opzij tegen de kaant van de oven gedaon. Da was om de brooien goed warm te houwen. Dan kossen de brooien er in om te bakken. Da duurde un goei half uur. Laoter hee bakker Pol in 1928 un stuk grond gekocht van Gus Piep (Geerts) en daor un huis laoten bouwen mee winkel en bakkerij en wat er bij hoort. Hij hee nog twee jaor mee unne benzinemotor moeten werken om de deegmachine te laoten draaien. Toen was er nog gin elektriciteit. Intussen han ze bij Rentiens ook un bakkerij laoten bouwen en Frans van Opstal zien te krijgen die bij Ansems in Chaom werkte. Dus kwamen er twee bakkers in Ulicoten. Bakker Pol bracht nadat ze bij ons thuis ophielden mee zelf bakken, twee keer per week zowat zes

witte brooien en twee roggebrooien en gewoonlijk un partij bodschappen om te eten. Want wij waren mee veulen.”

Zijn schooljaren

“Op school as leerling kos ik gèf mee, denk ik dan toch. We waren makke leerlingen. Tegeswoordig zijn ze brutaol, da hoort er bij. Mister Bayens was toen al nie zo jong mir. Daorum was ie ok nie mir zo streng. Omdat ik nao de zesde klas nog nie oud genog was, mos ik nog un jaor naor school. Mee zun vijven zaten we toen in de zeuvende klas. We hoefden niks te leren. We kregen rekenboekskes van de vierde klas om bezig te zijn, soms mee de uitkomstenboekskes er bij. De mister wies da wel, mar die was al lang blij dè we bezig bleven. In dè jaor kochten ze bij ons thuis veur men unne fiets bij Kees Sommen, de opa van Ben. Ik was dan gauw thuis om

*Schoolfoto uit 1932. Bovenste rij, 7e van links is Jan.
Links op de foto staat meester Bayens. Rechts staat juffrouw Toten.*

Jan bij hun zomerhuis. Jos Verheijen (l), Fons Verheijen (m), Jan rechts in de stoel.

mee te helpen op de boerderij. Ik vond het toen mar wè fijn dat ik veur mister Bayens onder schooltijd bodschappen mocht doen. Bijveurbild mos ik mee papieren ergens naor toe rijden om te laoten tekenen, naor ut postkantoor of om medicijnen te haolen bij den dokter. Zijn vrouw Suska is naomelijk heel lang ziek gewiest.

Kleren kopen din we in Breda. Ons moeder en ik reeën dan mee in de vrachtwoagen van Jaon Rentiens. Ons moeder veurin, ikke achterin op unne eierkist. Mee kleren uitzuken bemoeide ik mun eigen nie. Da vond ik vrouwenwerk. Alles wè ze me veurzetten, vond ik goed”, aldus Jan.

Na de lagere school ging Jan volgens zijn zeggen één jaar naar de avondschool in Ulicoten. “Dè was un soort uitgebreide laogere school. Juffrouw Toten gaf les. Dè ging heel goed.” Daarna volgde Jan landbouwlessen in Ulicoten bij meester Verschuren. Jan: “Bij het examen vroeg mister Verschuren aon unne aandere leerling hoe diep de boeren mossen ploegen. Meer vroeg ie nie. Dieën jongen wies gewoon nie meer. Hij kos er niks aon doen. Wie da was? Da zeg ik nie! Bij ons thuis zagen ze

---

wel det er bij mijn iets anders in zaat as boerewerk. Toen ik nog klein was, mokte ik al un speulgoedkerke. Op unne dag vroeg Kees Sommen men om mee draod te trekken veur de elektriciteit. Ik ben daor gaon werken en zo ben ik er in gerold.”

Klompen maken

Jan wil ook nog iets kwijt over het klompen maken vroeger. “Onze buurman Gust van Steen maakte klompen. Gust kos slecht gaon, want hij had un handicap aon zijn been. Gust hai zelf un huiske gebouwd, waarvan un gedeelte was ingericht as klompenmaakerij. Omdat ik zoiets en nog veul aandere dingen interessant vond, heb ik dikwijls staon te kijken hoe hij mee de haand klompen maakte. Irst mos er unne canada-boom gekocht worden. Die mos hij dan in stukken van ongeveer virtig centimeter zaogen. Da mos mee twee man gebeuren. Zijn bruur Kiske hielp dikwijls. Dan mossen die blokken gekloven worden. En dan mee un hakmes en un snijmes in model maaken. Daarna klemde hij ze in un soort klem van hout en mos er plaats gemaakt worden om de voet in te doen. Dat was enige gaoten boren en wa uithakken. Dan mee un gebogen snijmes mee unne houten steel van zestig cm, die hij in zijn hand hield om een model van de voet te krijgen. Ge stond er van te kijken hoe handig hij daarin was. De maot hoefde je nie op te geven, want van iedere klant had hij un houtje veur de maot. Nou ik ut toch over klompen heb, de klompen veur de jonge garde wieren mistal gehaald bij Keustermans in Baol, tegenover dokter Govaerts. As ge dan zeet, ik kom veur klompen, dan deeën ze de deur open en zeeën, klim mar naor boven en zuuk mar uit. Daor lagen un paor honderd stel klompen. Na den oorlog is Jan Laurijsen klompen gaon verkopen, of eigenlijk zijn vrouw Miet, want Jan mos altij gaon metselen. Jan woonde in ut huis van Hein de Kort tegenover de kerk. In de school mossen klompen uit, dus in de gang van de school stond un hele rij klompen. De vrouwen en meskes hadden mistal ook zondagse klompen, mee veur een mooie teut er aon en ribbels op de kap veur de versiering. As ze er mee over de vloer gingen, kletterde da hard. Mannen han dikwijks ook zondagse klompen. Da waren dan hoge klompen dus zonder leerke en geel geverfd mee

ribbeltjes in de kap, welke dan donker geverfd waren. Herman Boeren hee dikwijls nog zulke klompen aon.”

Tijdverdrijf als jongeman

Zoals Jan al eerder vertelde, hij vond zich zelf vroeger ‘unne brave’. Toch schiet hem nog wel iets te binnen wat het vertellen waard is. Jan: “Zo af en toe wier er wel eens gevochten. Misschien wel uit verveling zochten de jonge mannen van de Maaykant de jonge mannen van de Strumpt wel eens op. Dè gebeurde in ut gangeske tegenover de kerk. De onderlinge strijd mos dan uitgevochten worden. Er wier hard geroepen en mee de vuist wier er wel gedreigd. Ut eindigde mistal mee ut elkaor unne flinke ruk geven. Wij kwamen trouwens nooit op de Strumpt. Dè was veul te weid. Ook tegen de jonge mannen van den Haaykaant vochten we wel eens.

Ik kan me ook nog herinneren dat onze Sjef un luchtbuks en pijltjes uit Breda hai meegebraocht. Ok van die plaotjes om op te schieten. Dus han we dan op zondagmiddag wir wè anders te doen. Da was mee unne flinke groep, mee un man of vier, vijf. Fons en Jos Verheijen en soms Bartje Jacobs waren er ok bij. Dan was het ieder vijf keer schieten om de miste punten. Eens was Jos Verheijen aon de beurt. Onze Fons stond un paor meter van waor ze op mossen schieten. Wa gebeurt, Jos mikt op onze Fons en het pijltje zat midden op zijn neus, gelukkig nie in zun oog! Toen was het veur un paor weken gedaon mee schieten. Daarna mochten we van onze pa er toch wir mee deurgaon.

De pastor, ik wil gin kwaod woord zeggen, daor gaot ut nie om, prikte in de kerk dat we naor un zeker café aon den Tommel in Baol, de naam weet ik nie mir, nie mir naor toe mochten gaon. Wij mee drie man waren ’s middags bijeen en wisten nie wa doen. Toen zee er eentje, zullen we eens naor dè café gaon kijken. Dus wij op de fiets er naor toe. Wij er naor binnen, mar dè viel nie mee, want ut café was overvol. De pastoor hai eigenlijk wel gelijk. As ge toch zaagt hoe die meskes gekleed waren! Ze han zulke korte mouwen dè ge de ellebogen kos zien en zowat gin kraog aon de hals! We

hebben un consumptie genomen en zen wir weggegaon, ut was toch te gek. Toen han de vrouwen en meskes namelijk mouwen aon de kleren die nog helemaol aon de pols kwamen en unne flinke kraog aon de hals.”

Jan volgt lessen

In militaire dienst hoefde Jan niet. Hij werd afgekeurd wegens longproblemen. In 1942 behaalde hij het middenstandsdiploma. Kreeg in de oorlogsjaren technische tekenlessen van Cor van de Bok. De lessen werden gegeven bij bakkerij het Lekkerbekje in de Kerkstraat in Baarle.

Tot 1944 werkte Jan bij Kees Sommen. Vervolgens een paar jaar bij Miel Rijsbosch in Baarle. Echt op een smederijschool heeft hij nooit gezeten. Wel volgde hij op advies van de smederijbond in Utrecht privé-lessen bij een leraar van de ambachtsschool uit Breda. Na de lessen moest Jan een

hele week examen doen in Amsterdam. Hij slaagde zonder problemen.

Jan leert zijn vrouw kennen

Toen Jan 25 jaar was, maakte hij voor het eerst kennis met zijn latere vrouw. “Van te veuren hai ik gin meskes gehad. Ja, wel eens eentje naor huis gebraocht die ik nie alleen kos laoten. Echt nie! Mee Aanbiddingsdag heb ik kennis gemaakt mee Maria Engelen uit Chaom. Da was in december. Tegenwoordig zouden ze er mee lachen da wij Aanbiddingsdag vierden. Er laag sneeuw. Ut was wel liefde op ut irste gezicht denk ik. Ze werkte in Ulicoten. Een keer per week

Jan trouwt met zijn Maria op 1 oktober 1947.

zaag ik ze. Uitgaon deeën we nie. Daor was gin geld veur. Bietje kuieren en wa wandelen. We han twee jaor verkering toen we getrouwd zijn. Wij waren van de ouwe garde. Wiesten van niks. We zijn begonnen in de kiepenkooi van Jan de Roy aan de Dorpsstraat. Irst mochten we er van de geminte nie in. Die hai de kooi toegewezen aon unne grenscommies. Jan de Roy hai daor heel veul moeite mee. As da deur gaot zet ik er aon den aandere kaant verkens in, zee Jan op kwaai toon tegen de geminte. Want ge wit wel, Jan de Roy was un bietje unnen deurdouwer. Jan ging er tegen in. Pas op den dag van ons trouwen kregen we toestemming om in de kiepenkooi te gaon wonen. Jongen jongen, alles was nieuw veur ons toen we getrouwd waren! Toen waren er nog geheimen. Die zen er tegenwoordig nie meer. Hoe heet da..... voorbehoedsmiddelen, die waren er nie. Braaf zijn moste. Aanders was ut klote! Ons vrouw raakte in verwachting van ut irste kind toen we un half jaor getrouwd waren. Ik zal het nie goed gedaon hebben zeker!!”

Jan aan het werk als zelfstandig smid

“Op den hoek van de Dorpsstraat en Meulenstraot hai Boeren altij gezeten as smid. Ze vertelden me dat ik eens mee hullie mos gaon praten, want ze wilden er mee uitschaaïen. Vruger was daor un herberg. In un klein gebouwke van zes bij zeuven meter en wet op grond stond van un aander,

*De werkplaats
waarin Jan met
zijn smederij
began. Links
daarvan een
klein stukje van
het latere
woonhuis.*

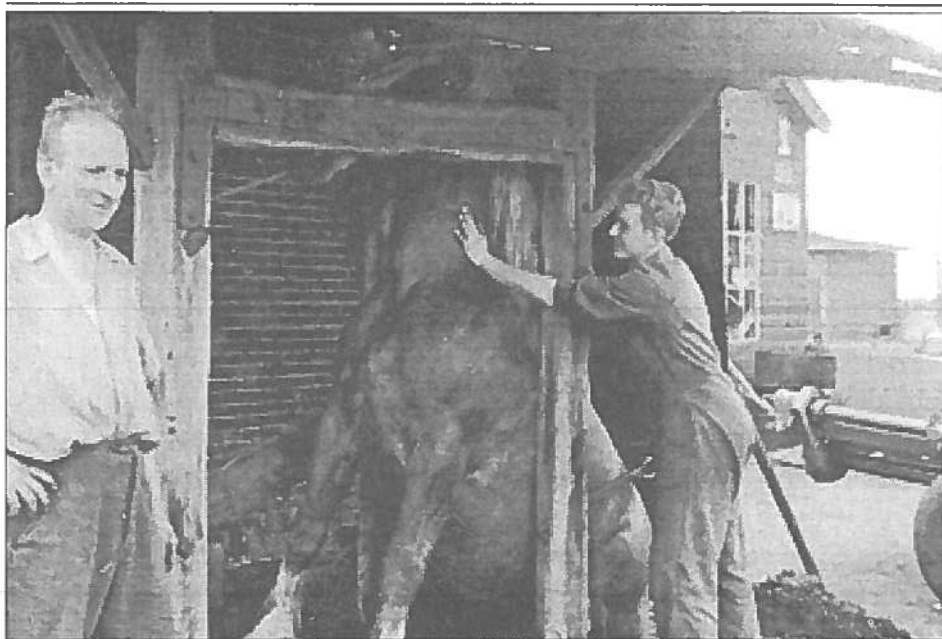

ben ik in 1947 veur mun eigen begonnen. Den hoefstal stond aon de straot. Ik repareerde er de irste jaoren ploegen en besloeg pèrden. Nao korte tijd begos ik ok mee waoter aon te leggen. Ik hai daorveur gin papieren. Toen kwaam er iemand van de waoterleiding uit Breda en die keurde mijn werk en ik kreeg een vergunning. Laoter groeide mijn bedrijf flink uit. Ben ook landbouwmachines en tractoren gaon verkopen. Un bruur van men hee ok nog bij men gewerkt. Laoter kossen wij trouwens gaon wonen in een gedeelte van ut huis van de Schipper.

De miste boeren uit Ulicoten hai ik as klaant. Pèrden waarvan ik de hoeven mos kappen waren soms vervelend, zeker die de hele winter in den donkerte op de stal han gestaon. Dè viel dan nie mee. Er was gin richt mee te schieten. Ik was er un paor uur mee bezig, mar rekende mar un half uur. Un vast bedrag. Eigenlijk ben ik te eerlijk gewiest. Echt waar. De prijs stond altij in mijn boekske. De klaanten hoefden nie af te bieën. Da had ik al gedaon. Sommigen wilden persé afbieën. Die gingen dan wel naor un aander dorp omda ze dochten daor goeikoper uit te zijn. Mar ut gaot er toch om wè ge mot betaolen, toch nie wè ge kunt afbieën? Dè is toch waar ok! Op un aander vroegen ze un del meer. Wè ze daor afbooien, hai ik van de prijs zelf al afgedaon. Uiteindelijk waren ze duurder uit dan bij men.

Ik heb veul uren gemaakt. As ge nie op de werkplaots waart, dochten ze dè ge niks aon ut doen waart. Mar dan was ik de boekhouding aon ut doen. Soms kwamen ze 's avonds om half tien nog. Ik zeg, ge komt toch zo laot? Ik kom as ik zin heb, wier dan wel eens gezee. Ja jom, ik heb altij klaor gestaon en heb de klaanten wel een bietje bedorven.

In Castelé ben ik ook verschillende keren naor toe gegaon omdat er problemen waren. Unne boer hai den hele dag al geprobeerd om den tractor aon de praot te krijgen. Tegen den avond ikke op ut brommerke over Baol daor naor toe, want de weg binnendeur naor Castel was te slecht. Ik hai trouwens in Ulicoten as irste un brommerke, unne Mosquito, gekocht bij Mathijssen in Alphen. Er laag veul sneeuw. Mee mijn voeten over de grond om nie te vallen. Nieuwe contactpuntjes in de tractor gezet en klaor was

*Een wild paard in de hoefstal.
Links Jan (ongeveer 40 jaar), rechts zijn knecht Jos Vlemmix.*

Kees. Mar ik durfde niks te rekenen veur de tijd det ik onderweg was gewiest.

Unne aandere keer belde er iemand uit Castel det ie zonder waoter zaat. Ik probeerde de pomp mee unne drukkitel aon de praot te krijgen. De pomp stond boven op de waoterput. Het ging nie. Toen de installatie en de vloer mar afgebroken. Het deksel er af. Wè bleek, de put zat vol mee worteltjes van unne grote boom achter het huis. En die zoog héél de put leeg! Enfin, ikke de put schoongemaakt, de installatie wir opgesteld en wir naor huis.”

Uitstapjes

Jan is met zijn vrouw niet vaak op vakantie geweest. “Ik ben samen met mijn vrouw, Miel Rijsbosch en zijn vrouw en nog twee van Gilze eens een weekend naor Cochem aan de Moezel in Duitsland gewiest. Mee twee auto’s reeën we op zaoterdagmorgen weg en op zondagavond weer thuis.

Zaten heen en terug alles bij mekaar zestien uur in de auto. Daor op zaoterdagavond wè gekeken, rondgereeën en un wijntje gedronken. Ok hebben we twee keer familie in Zuid-Frankrijk bezocht. Ene keer zijn we mee vrienden naor Zuid-Limburg gewiest. Wij gingen dus nie veul weg. Mar die bij de verkenners waren gewiest en dikwijls op kamp gingen, die gingen wel nog al eens op vakantie. Die ware dè gewend.

Oh ja, wa ik ok nog wil vertellen. Mee eerste Pinksterdag wouwen wij mee de kinderen naor Scherpenheuvel. Ikke in Baol om vijf uur naor de kerk en mijn vrouw hier om zeuven uur. Brood klaormaaken, want ut mocht vruger niks kosten. We zijn zo het trouwste klaor en belt er iemand aan. Zijn melkmachien dee ut nie goed. Ik dorf nie te zeggen da wij weg wilden naor Scherpenheuvel. Hoe dan ok, de reis naor Scherpenheuvel, ging nie door. De kinderen reageerden eigenlijk nie. Die waren toen eigenlijk ok onderdanig.”

Gezondheid en hobby's

De gezondheid van Jan is de laatste jaren van invloed op zijn ontspanningsmogelijkheden. Als het een beetje miezerig is, wordt hij snel moe vanwege zijn hart- en longproblemen. “Veurige winter ben ik nog flink ziek gewiest. Problemen mee ut hart. Ik heb unne pacemaker. As de veer brikt, dan is het gedaon mee de pret,” aldus Jan.

Ik vraag hem of hij denkt in de hemel te komen. “Hemel? Daor praot ik liever nie over. Ik wacht mar af of er die ene is. Dè moet iedereen mar veur z'n eigen uitzuiken. Goed gezee hè? Mar ut is meegepakt as er unne hemel is.”

Vroeger danste hij graag. Volgens zijn zeggen heeft hij vanaf zijn huwelijk zeker 40 jaar gedanst. Zo'n 20 keer per jaar gingen hij en zijn vrouw met vrienden uit Strijbeek dansen in St. Willibrord en in St. Lenaerts.

Jan: “Echt tijd voor hobby's heb ik nooit gehad. Werken, klaor staon veur de klaanten, da was mijn hobby. Bij de bejaardenbond kom ik nie mir. Ik hoor slecht en als alles aan je voorbij gaot, is da nie leuk. Televisie kijken doe ik ook nie veul. Wel puzzelen en un bietje lezen. Sinds een week of wa

ben ik begonnen mee unne computer. Ik ben un paor weken bezig gewiest om te leren hoe hem aon en uit te zetten! Onze Johan hee men een bietje op weg geholpen. Nou ben ik begonnen mee mun levensverhaol op de computer te zetten. Eigenlijk is de aanleiding daorveur da gij gevraagd het om mee men te buurten. De kinderen zeggen, pa, daor moette mee deur gaon. Mar aon internet begin ik nie mir. Kom nou, ik ben er 86! De tuin bijhouden doe mijne schoonzoon. Die is daor specialist in.

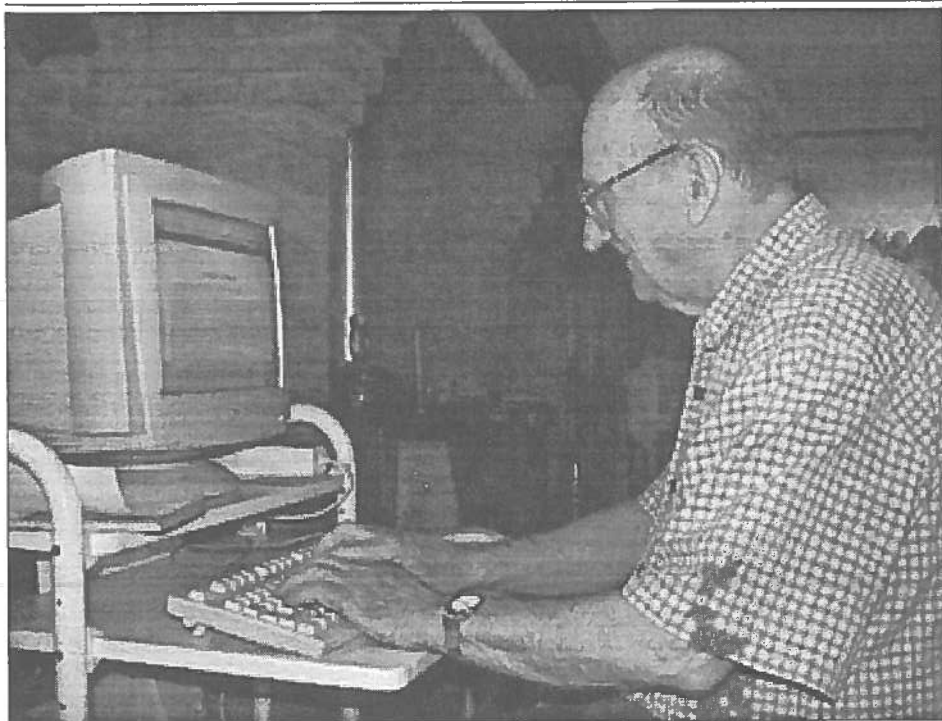
Links en rechts buurten doe ik ok nie veul mir. Ja, af en toe bij Janus Rijvers en bij de vrouw van un broer van men. Ik goi wel heel gère naor ut jaorlijkse buurtfist. Dan ziede de buren en kan er gezellig bijgekletst worden. En natuurlijk ga ik iedere dag un bakske koffie drinken bij onze Janus die un werkplaats, winkel en woonhuis hee tegenover de plak waar ik vroeger de smederij had. As ik daor nieuws op heb gedaon, kon ik dat toen mijn vrouw nog leefde aan haar vertellen. Sinds zij is overleden moet ik bij wijze van spreken tegen unne stoel praoten. Ik heb daar geweldig aan moeten wennen. Met z'n tweeën samen zijn is heel anders.”

Jan in zijn tuin bij het apparaat om karbanden rond te zetten.

Ulicoten

Jan is best een beetje trots op Ulicoten. “Ulicoten is veul vooruit genaon. Er zijn veul verenigingen. Volop sport, dè is schoon werk. Vrouwen moesten vruger thuis werken, van 's mergens tot 's avonds. Van dieën kaant is ut

86 jaar en achter de computer. Heel goed Jan!

goed da vrouwen ook kunnen sporten, tennissen en zo. Maar ook Ulicoten zelf is goed opgeknapt. Kijk mar eens naar de Dorpsstraat en de woningbouw in de Bernardusstraat.”

Afscheid

Na dit uitermate plezierige gesprek met Jan is het weer tijd om afscheid te nemen. Voor ik weg ben, geeft hij aan nog graag lid te willen worden van de Heemkundekring. Mooi zo Jan!

Alle leden van de Heemkundekring danken jou hartelijk voor dit gesprek en wensen jou nog een aantal fijne, gezonde jaren toe. En we wensen jou heel veel succes toe bij het intoetsen van jouw levensverhaal op de computer!

Kwartierstaat van Johannes Bernardus Geerts

Jan Broos

Generatie I

1. **Johannes Bernardus Geerts**, zn. van Adrianus Bernardus Geerts en Anna Cornelia Custers, geb.**Baarle-Nassau** op 1 sep 1919, tr. op 1 okt 1947 met **Maria Jacobina Engelen van**, geb.**Chaam** op 13 sep 1923, ovl.**Baarle-Nassau** op 1 jan 1998.

Generatie II

2. **Adrianus Bernardus Geerts**, zn. van Josephus Geerts en Cornelia Pauwels, geb.**Baarle-Nassau** op 11 sep 1885, tr. **Baarle-Nassau** op 19 okt 1912 met
3. **Anna Cornelia Custers**, dr. van Adriaan Kusters en Theresia Verschueren, geb.**Meerle** op 12 mrt 1887.

Generatie III

4. **Josephus Geerts**, zn. van Adrianus Geerts en Anna Maria Bedaf van, geb.**Baarle-Nassau** op 14 apr 1857, ovl.**Baarle-Nassau** op 11 jul 1906, tr. voor 1886 met
5. **Cornelia Pauwels**, dr. van Cornelis Pauwels en Petronella Verhoeven.
6. **Adriaan Kusters**, zn. van Jacobus Kusters en Cornelia Hoek van, geb.**Baarle-Nassau** op 19 sep 1844, tr. voor 1888 met
7. **Theresia Verschueren**, dr. van Gerardus Verschueren en Adriana Schrijvers.

Generatie IV

8. **Adrianus Geerts**, zn. van Joannes Baptist Bernardus Geerts en Petronella Rentiens, ged.**Ulicoten** op 21 okt 1810, tr. **Baarle-Nassau** op 31 jan 1841 met
9. **Anna Maria Bedaf van**, dr. van Gerard Bedaf van en Adriana Bax, geb.**Baarle-Nassau** op 29 sep 1813.

10. **Cornelis Pauwels**, zn. van Cornelis Pauwels en Dimphna Kusters, geb.**Baarle-Nassau** op 14 apr 1829, tr. **Baarle-Nassau** op 17 aug 1851 met
11. **Petronella Verhoeven**, dr. van Jan Baptist Verhoeven en Cornelia Kusters, geb.**Baarle-Nassau** op 4 nov 1825.
12. **Jacobus Kusters**, zn. van Adrianus Jacobus Kusters en Maria Driesen, geb.**Baarle-Nassau** op 12 sep 1793, tr. (1) **Baarle-Nassau** op 20 apr 1823 met **Petronella Hoeck van**, dr. van Adriaan Gerard Hoeck van en Henrica Bree van, geb. op 13 dec 1790, tr. (2) **Baarle-Nassau** op 19 nov 1843 met
13. **Cornelia Hoek van**, dr. van Petrus Hoek van en Josina Houtgoor van den.
14. **Gerardus Verschueren**, zn. van Henricus Verschueren en Maria Catharina Roelen, geb.**Meer** op 19 jan 1814, tr. voor 1851 met
15. **Adriana Schrijvers**, dr. van Joannes Nicolaus Schrijvers en Maria Rosalia Gestel van, geb.**Minderhout** op 29 dec 1812.

Generatie V

16. **Joannes Baptist Bernardus Geerts**, zn. van Bernard Corneli Geerts en Anna Catharina Petri Geerts, geb.**Ulicoten** op 28 dec 1767, ovl.**Ulicoten** op 23 nov 1838, kerk.huw. **Baarle-Hertog** op 1 jun 1797 met
17. **Petronella Rentiens**, dr. van Arnoldus Matthei Rijntiens en Elisabeth Adriani Baudewijns, ged.**Ulicoten** op 22 dec 1777.
18. **Gerard Bedaf van**, zn. van Adriaan Hendriks Bedaf van en Petronella Jacobi Broeck van den, geb.**Meerle** circa 1782, ovl.**Ulicoten** op 7 feb 1866, tr. **Baarle-Nassau** op 22 nov 1812 met
19. **Adriana Bax**, dr. van Cornelis Backx en Anna Maria Adriani Jacobi Meeuwesen, ged.**Ulicoten** op 28 mrt 1785, ovl.**Ulicoten** op 12 dec 1848.
20. **Cornelis Pauwels**, zn. van Jan Baptist Pauwels en Adriana Maria Ballaert van, geb. **Baarle-Hertog** op 10 nov 1798, ovl.**Baarle-Nassau** op 9 jan 1858, tr. **Baarle-Nassau** op 19 aug 1821 met

21. **Dimphna Kusters**, dr. van Adrianus Jacobus Kusters en Maria Driesen, geb.**Minderhout** op 28 feb 1796.
22. **Jan Baptist Verhoeven**, zn. van Cornelis Michiel Verhoeven en Johanna Lijten, geb.**Baarle-Nassau** op 13 okt 1782, tr. **Baarle-Nassau** op 24 apr 1814 met
23. **Cornelia Kusters**, dr. van Adrianus Jacobus Kusters en Maria Driesen, geb.**Baarle-Nassau** op 5 nov 1790.
24. **Adrianus Jacobus Kusters**, zn. van Jacobus Henricus Kusters en Dymrna Bedaf van, geb.**Ulicoten** op 27 feb 1755, ged.**Ulicoten** op 27 feb 1755, ovl.**Baarle-Nassau** op 9 apr 1812, tr. **Baarle-Hertog** op 20 aug 1781 met
25. **Maria Driesen**, dr. van Marinus Henrici Driessen en Cornelia Petri Kleiren, geb.**Baarle-Nassau** op 14 aug 1756.
26. **Petrus Hoek van**, zn. van Adriaan Gerard Hoeck van en Jacoba Zegers, geb. **Baarle-Hertog** op 7 jun 1779, ovl.**Baarle-Nassau** op 6 aug 1834, tr. met
27. **Josina Houtgoor van den**, dr. van Nicolaus Houtgoir van den en Pitronella Swaenen, ged. **Baarle-Hertog** op 24 jul 1776, ovl.**Baarle-Nassau** op 15 mrt 1844.
28. **Henricus Verschueren**, tr. met
29. **Maria Catharina Roelen**.
30. **Joannes Nicolaus Schrijvers**, zn. van Cornelius Jacobi Schrijvers en Petronella Cornelius Verhoeven, geb.**Minderhout** op 13 jan 1779, tr. voor 1809 met
31. **Maria Rosalia Gestel van**, dr. van Jacobus Clement Gestel van en Joanna Cornelius Govaerts, geb.**Meer** op 28 sep 1784, ovl.**Meer** op 24 mrt 1826.

Met dank aan Jan Brunier en Danny Matthe

Voor de gehele stamboom, zie onze website www.amaliavansolms.org

---

Den Oorlog Verklaard (4)

Kroniek van Baarle in de Eerste Wereldoorlog

Herman Janssen

De vierde aflevering van onze oorlogskroniek bestrijkt de periode van juli 1915 tot februari 1916, van kort voor het operationeel worden van de beruchte dodendraad aan de grens tot kort na de oprichting van de minder bekende draadversperring rond de dorpskom van Baarle.

8 juli 1915

Laatste vergadering van de gemeenteraad van Baarle-Hertog in aanwezigheid van een raadslid uit Zondereigen. Toontje Gillis had een

Vroeger woonhuis van Toontje Gillis.

doorlaatpas gekregen. Tot het einde van de oorlog zouden de Zondereigense raadsleden niet meer in staat zijn om de gemeenteraad bij te wonen. Het betrof Antoon Gillis (koopman, lid sinds 20 oktober 1907), Louis Corneel Mertens (landbouwer, lid sinds 18 oktober 1903), Jos Leestmans (lid sinds 27 oktober 1857, schepene sinds 21 augustus 1872) en Corneel Verhoeven (landbouwer, lid sinds 20 oktober 1907). Eerste schepen Antoon Gillis zette zich in voor de administratie en de bevoorrading van Zondereigen, evenals voor het liefdadig werk ter plaatse en de vluchtelingenbijstand. Zijn woning deed dienst als noodgemeentehuis. Toontje Gillis woonde naast het klooster. Zoon Jan was voorzitter van het “commuteit”, het comité voor de voedselverdeling. Het kleine deurtje in de grote poort herinnert nog aan de hulpverlening vanuit Amerika. Die duurde overigens tot lang na de oorlog. (gemeentearchief Baarle-Hertog; mondelinge mededeling Jos Dufraing en Liza Huybrechts)

---

13 juli 1915

“Ik heb geen goed nieuws voor u. Ze zijn bij ons thuis wel naar de burgemeester geweest voor uw vrijlating doch hij dacht dat het niet zou gaan daar uw commandant verlangde dat ge twee jaar in de gemeente gewoond had. Dus waart u maar in Amersfoort of Zeist, dan zou u gauw bij ons zijn...” (Victor Boeren, milicien uit Ulicoten aan zijn Belgische kozijn Cornelis Huybrechts, geïnterneerd in Harderwijk.)

15 juli 1915

De gemeenteraad van Baarle-Hertog sprak een tuchtstraf uit tegen veldwachter Andreas Wouters wegens dronkenschap en wangedrag. “Deze zal bestaan in een schorsing gedurende eene maand, zonder berooving van jaarwedde in aanmerking genomen het talrijk gezin van den veldwachter. Gedurende dien tijd zal de politiedienst in de gemeente uitgeoefend worden door den heer Van Baden, maréchal des logis chef.” (Gemeentearchief Baarle-Hertog; gemeenteraad Baarle-Hertog)

---

19 juli 1915

Betaald voor treincoupons van de reizigers van 6 tot 19 juli: Belgische (46,38 gulden), Franse (9,70 gulden) en Engelse militairen (0,65 gulden). Alle logeerkosten (51,80 gulden) werden betaald aan H. Couwenberg. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

21 juli 1915

“De Burgemeester van Baerle-Hertog brengt ter kennis dat zondag 25 dezer maand te 10 $\frac{3}{4}$ uur een plechtig Te Deum zal gezongen worden in de parochiale kerk ter gelegenheid van den verjaardag der inhuldiging van den doorluchtigen stichter van ons Vorstenhuis. Na het Te Deum: redevoering in zaal St. Remi door den heer Van Cauwelaert, Volksvertegenwoordiger. Eenieder wordt beleefd verzocht het Te Deum en de vergadering bij te wonen en de nationale vlag op te steken. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; schepencollege Baarle-Hertog, 1915)

22 tot 24 juli 1915

Zes Franse militairen passeerden de grens op weg naar Breda, evenals 27 Belgische vrijwilligers. De gemeente Baarle-Hertog betaalde hun huisvesting en treintickets. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

24 juli 1915

In onze regio werd de elektrische draadversperring operationeel. Langs de noordelijke landsgrens werd in de lente van 1915 geleidelijk aan door pioniers uit het Rijnland een versperring opgebouwd die al snel de lugubere bijnaam van ‘dodendraad’ zou krijgen. Deze hindernis bestond uit 3 evenwijdig lopende draadversperringen. De middelste bestond uit 7 zinken of koperen draden onder hoogspanning boven elkaar, op een onderlinge afstand van 30 centimeter. Ongeveer om de 100 meter stond een hogere paal met de aanvoerleiding, de zgn. ‘Speiseleitung’. De elektrische spanning bedroeg minimaal 2.000 volt en werd bij ons via de ‘Speiseleitung’ verdeeld vanuit de elektriciteitscentrale van de zinkfabriek van Lommel. Om de twee kilometer stond een kleine houten barak, het zgn. ‘Schalthaus’, van

Dodendraad in Baarle

waaruit het mogelijk was om delen van de draad stroomvrij te maken voor onderhoud of zoals dit steeds vaker zou moeten gebeuren, voor het weghalen van lijken. Aan weerszijden van deze dodelijke hindernis bevond zich de zgn. beveiligingsafrastering, doorgaans op een meter afstand van de hoogspanningslijnen. Deze bestond uit vijf prikkeldraden tot op een hoogte van ongeveer 1,80 meter.

Minstens om de kilometer werden er wachthuisjes geplaatst en er werden kilometers telefoonlijnen aangelegd om de alarmprocedures te bespoedigen. Bovendien werd er langs de Belgische zijde van de versperring een tientallen meters brede strook vrijgemaakt die werd gebruikt als patrouillegebied. Onafgebroken patrouilleerden de Duitsers er te voet, te paard, met de fiets of zelfs met de auto. Ondermeer ten noorden van het Brandvenneke en Bootjesven op het domein van Wortel-Kolonie kan men ook nu nog deze zone zien. De gekapte pijnbomen werden immers nooit heraan geplant en de vrijgekomen grond werd in cultuur gebracht.

In het kanton Hoogstraten werd minstens tweemaal per dag een controle uitgevoerd waarbij de spanning werd getest. Deze controles, het af- en aanzetten van de stroom gebeurden op een willekeurig tijdstip en werden strikt geheim gehouden. De dodendraad heeft een bijzonder hoge tol geëist aan gedode vluchtelingen, smokkelaars en grensgidsen. Alleen al aan de grens met Baarle-Nassau zouden minstens 20 burgers en heel wat Duitse militairen de dood vinden. Een onrustbarend hoog cijfer voor een relatief klein stukje grondgebied. (JH)

26 juli 1915

Een 19-jarige Fransman bekocht zijn poging om de grens over te steken met de dood. Mogelijk was hij het eerste slachtoffer van de elektrische versperring van ons land. Ondanks de waarschuwingen van een buurtbewoner zette de arbeider Lucien Maurits uit Aubiy, “ter streke de Kolonie op den openbaren weg van Hoogstraeten naar Baerle-Hertog” zoals het overlijdensregister vermeldde, doodgemoedereerd een zelfgemaakt laddertje van dennenhout tegen de leiding... Hij werd op het kerkhof van Wortel begraven. (JH)

1915

De woning van Charel Huybrechts op Gel werd samen met het woonhuis van Gust Frijters door de elektrische draad afgesneden van de rest van Zondereigen. Hun kinderen konden niet meer samenspelen met die van de buren. De contacten waren tot een minimum beperkt. Alleen als de doods-klokken luidden, werd er over en weer geroepen wie er gestorven was. Dat gebeurde van op grote afstand. Vooral langs de kant van Zondereigen moest men ver van de draad

Amelia en Karel Huybrechts-Nooyens

wegblijven. Charel Huybrechts werd al vlug vrijgelaten uit het interneringskamp van Harderwijk omdat hij in Nederland zijn domicilie had. Hij durfde amper naar huis terugkeren omdat hij schrik had dat de Duitsers hem zouden oppakken. Toen hij 's nachts thuiskwam, had hij een baard. De kinderen herkenden hem niet meer. Dochtertje Pauline vroeg aan haar moeder: "Blijft die mens hier slapen?" Later werden nog zes kinderen geboren: Charel en Amelie hadden er twaalf in totaal. (mondelijke mededelingen Emma en Liza Huybrechts)

Eind juli 1915

Cornelis Verhoeven (°1875, +1924) van Zondereigen kreeg in het begin van de Eerste Wereldoorlog een pas om te voet naar Baarle te gaan. Hij verdiende 20 frank per jaar als gemeenteraadslid. Zijn boerderij op Gel stond het dichtst bij de elektrische draadversperring, waardoor er bij hem Duitse soldaten werden ingekwartierd. In de kelderkamer stonden twee bedden. De soldaten zaten bij het open vuur in de boerderij. Zoontje Jan sprak een aardig woordje Duits omdat de soldaten veel tegen hem bezig waren. Cornelis had meermaals problemen met de legerleiding. Zo werd geeïst dat hij de weg beter zou onderhouden. Er

Raadslid Cornelis Verhoeven

bleven teveel plassen staan na een regenbui. Cornelis sprak dat tegen en werd een tijdlang opgesloten in 't Zwart Goor in Merksplas, toen het

---

hoofdkwartier van de Duitsers. Negen maanden lang woonden er soldaten bij Verhoeven thuis, tot de overste vond dat zij te ver van de draad logeerden. Toen werd een barak vlakbij de draad opgericht. (mondelinge mededeling Jos Verhoeven)

1915

Grensgidsen en smokkelaars trachtten op allerlei manieren de dodendraad te overwinnen. Vaak gingen ze hierbij uiterst creatief te werk. Droge wollen dekens werden rond de draden gewikkeld waarna men de vrijheid tegemoet kroop, of men gooide emmers water op de draden om een kortsluiting te veroorzaken. Postpakketten werden in blikken dozen over de draad heen geworpen, of men gebruikte zelfs, indien de windrichting het toeliet, papieren vliegers voor de brievensmokkel. Charel Meyers, die als jonge knaap zélf nog op deze manier werkte, vertelde hoe dit in zijn werk ging. Bij voldoende wind werd de vlieger opgelaten tot hij boven Castelrés gebied stond. Dan reeg de smokkelaar brieven aan het touwtje, waarop dit werd doorgesneden en vlieger met de post op Nederlands grondgebied belandde. Deze techniek werd vaak rond Castelré toegepast, waar de Belgische legeraalmoezenier Leon Baes uit Deinze, die priester was van de noodparochie Castelré, als contactpersoon fungeerde voor de smokkelaars. (JH)

27 juli 1915

De problemen met de militaire telegraaf waren slechts van de baan nadat de Britten (die men buiten het complot had gehouden) ophielden met dwars te liggen. Er waren immers zeer strikte beperkingen opgelegd op het handelsverkeer met Nederland. Een uitvoervergunning werd verleend voor ondermeer de alternator, transformator en vonkenbrug. Vanzelfsprekend werd in de uitvoervergunning met geen woord over de ware aard van de lading gerept. Officieel betrof het hier een lading schroot die fictief was verkocht aan een Nederlandse onderneming, die het op haar beurt had doorverkocht aan een handelaar in oud ijzer. Al het materiaal diende Baarle-Hertog te worden binnengesmokkeld, onder het waakzame oog van de Nederlandse soldaten en douanebeambten. Het grootste gedeelte van het

zendmateriaal werd tijdens een dertigtal reizen in speciale kisten verstopt onder de steenkoolladingen van de locomotieven die het stationnetje aandeden. (JH)

31 juli 1915

E.H. Frans Bastiaens (komende uit Meerle) verving E.H. Jozef Noyens, de overleden pastoor van Zondereigen. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

Juli 1915

Maandelijkse kosten voor voeding in het vluchtelingenkamp: 277,90 gulden. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

3 en 4 augustus 1915

Er verschenen artikelen over Baarle-Hertog in het Rotterdamse tijdschrift 'La Belgique'. Op 6 augustus schreef burgemeester van Gilse een brief aan de redactie: "De artikelen raken kwesties die de publiciteit niet verdragen. Voor meer dan één reden moet de aandacht van de Duitse agenten afgeleid worden van de enclaves van Baarle-Hertog. Laat voortaan alle artikels over Baarle-Hertog eerst lezen door een bekwame en bevoegde persoon, werkend voor onze regering." Dezelfde brieven werden verstuurd aan L'echo Belge, L'Independence Belge en Le Petit Journal. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

6 augustus 1915

"We zijn al bijna een jaar hier in Holland. Wij zijn in een ongelukkige toestand. Het is maar een triestig leven van zo lang van huis weg te zijn. Er zal toch wel ééns een eind aan komen, zeker. Maar we zijn hier toch beter dan aan het front. We zijn onder het vuur uit. Het ergste is dat ik tegenwoordig maar geen nieuws krijg van thuis." (Karel van der Voort vanuit kamp Zeist aan zijn neef Cornelis Huybrechts in kamp Harderwijk).

---

6 augustus 1915

De 25-jarige Jules Desreumaux werd in Wortel-Kolonie aan de grens met Castelé geëlectrocuteerd. Naar aanleiding van dit tweede dodelijke incident op amper een week tijd en in het besef dat voor de meeste inwoners van onze regio, electriciteit een totaal onbekend verschijnsel was, publiceerde “De Gazet van Hoogstraten” de volgende dag een artikel in vetdruk:

“Electrische hoogspanning levensgevaarlijk! Het is aan de inwoners bekend dat sedert eenige weken eene electrische hoogspanning is opgericht ter afsluiting van het grenszonegebied. In weerwil van de herhaaldelijk gemaakte waarschuwingen, heeft zich onlangs een betreurenswaardig ongeluk voorgedaan. Een jongeman is te dicht bij de draadheining gekomen, waarschijnlijk met de bedoeling deze te overklommen, wat zijn dood ten gevolge had. In het belang van iedereen wordt er nog eens op gewezen, dat elke toenadering aan de heining levensgevaarlijk is. Elke aanraking, zelfs die van menschen of dieren die in de draden zijn blijven hangen, heeft den dood ten gevolge. In elk geval zal het gebeurde ongeluk aan alle volwassenen een les wezen, maar inzonderheid voor ouders, geestelijken en onderwijzers aanleiding geven hun kinderen en de jeugd met het groote gevaar nadrukkelijk bekend te maken.” (JH)

7 augustus 1915

“Het Circus Carré komt niet naar Tilburg, aangezien de militaire autoriteiten een proclamatie afkondigden dat na 7 uur 's avonds niemand zich op straat mag begeven, met meer dan drie personen en de café's om 9 uur gesloten moeten zijn.” (Tilburgse Courant)

9 augustus 1915

De Hoogstraatse Deken, E.H. Valvekens stuurde een oproep naar alle priesters uit de Dekenij, waarin hij hen opriep de gelovigen vanop de kansel te waarschuwen voor de gevaren van de dodendraad. De dodendraad spaarde trouwens mens noch dier, zoals blijkt uit volgend berichtje uit het Turnhoutse weekblad “De Kempenaar”: “Aan de grens te Baerle-Hertog is de hond

van den grensbewoner Van den Eynde door den electricchen draad geëlectrocuteerd. Ook hazen en katten vonden daar reeds den dood.”

De kogels van de Nederlandse grenswachten waren even dodelijk. Ter illustratie volgend artikeltje dat één week na bovenstaande waarschuwing in “De Gazet van Hoogstraten” verscheen: “Zondagnacht is door de Hollandsche grenswacht een Hollandsche smokkelaar doodgeschoten, die op Strijbeek smokkelwaar over de grens wilde brengen. Men vormt zich geen gedacht hoe streng de Hollandsche militairen optreden tegen het smokkelen. Aan de Hollandsche winkels aan de grenzen staat er om zo te zeggen een schildwacht om te zien wat er in en uitgaat en te beletten dat er toch geen literke petrool of een kilo rijst het meetje overspringt. Alle handelaars en winkels staan onder voortdurende controol en ontvangen slechts de hoogst noodige hoeveelheid van de verschillende koopwaren.” (JH)

20 augustus 1915

“Rekening van de wed. Jos Versmissen en zonen voor de periode van 20 augustus tot 7 september: gewerkt op Gel aan ramen en deuren van de wacht, houtwerk van ramen, planken, vier ruiten, nagels, een tafel en een schab rek.” (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.521.8 Bewijsstukken der rekening 1917)

30 augustus 1915

J. Cools, een door kwetsuren afgekeurde soldaat, woonde bij zijn zuster in Baarle-Nassau. Omdat hij op dat moment niet meer verzorgd werd door dr. Govaerts, meldde de burgemeester op vraag van de militaire overheid dat Cools onrechtmatig afwezig was in het leger. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

Eind augustus 1915

Het grootste gedeelte van het benodigde materiaal voor de militaire telegraaf was aangekomen. Een voorraad antraciet, goed voor een half jaar, was al gearriveerd. (JH)

1 september 1915

Ook in Zondereigen viel een slachtoffer te betreuren aan de draad. Op het gehucht Heikant werd landbouwer Jaak Verstraelen in de rug geschoten door een Duitse grenswacht. Het gezin Verstraelen had toestemming gekregen om hun gronden aan de Nederlandse kant te bewerken. Het verhaal gaat dat men Jaak verwittigd had van het feit dat er in Baarle-Hertog een brief was aangekomen van zijn zoon Jan, die als carabinier aan het front was.

Jaak Verstraelen

Een andere zoon, Karel, moest aan de overkant van de grens gaan hooien en er werd afgesproken dat Karel de brief zou oppikken en over de draad gooien. Een 'bereidwillige' Duitser zou op het gepaste ogenblik een oogje toeknijpen. Jaak had zich echter van uur vergist en de Duitser was intussen afgelost. Onwetend van dit feit negeerde hij dan ook de soldaat toen die hem sommeerde om te stoppen. Hierop werd hij getroffen. Hij overleed drie dagen later aan zijn verwonding. De soldaat was erg aangeslagen, want hij kende de boer goed omdat hij al maanden in het bakhuis van diens hoeve sliep. (JH)

2 september 1915

Een lading materiaal voor de militaire telegraaf vertrok vanuit Engeland. Twintig dagen later bleek die al in de tuin van burgemeester van Gilse te staan. (JH)

22 september 1915

“Volgens de laatste officiële telling, bevinden zich nog 1.318 Belgische vluchtelingen in Tilburg.” (Tilburgse Courant)

23 september 1915

De burgemeester van Baarle-Hertog vroeg veertien dagen zaaiverlof voor Johannes van Eijck, 6de infanterieregiment, 1ste bataljon 4de compagnie. Zijn vader was al 68 jaar en er was een gebrek aan werkkrachten. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

23 september 1915

Alfons Van Beek-Willems, landbouwer van Zondereigen, vroeg een pas om zijn (onder de gemeente Baarle-Nassau gelegen) gronden te bewerken en op die percelen de aardappelen en veevoerders te mogen oogsten. Zonder vergunning zou zijn bedrijf worden stopgezet omdat de meeste akkers onder Nederland gelegen waren. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

27 september 1915

“Rekening van de wed. Jos Versmissen en zonen: 20 kg nagels voor de barak van Ginhoven.” (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.521.8 Bewijsstukken der rekening 1917)

28 september 1915

Aan de consul in Tilburg: “In antwoord op uw brief kan ik U melden dat er geen aanwijzingen zijn dat de Duitse autoriteiten de leden van de burgerwacht interneert bij hun terugkeer in het land. Verschillende leden van de burgerwacht van Turnhout waren teruggekeerd naar hun stad en werden niet verontrust.” (Gemeentearchief Baarle-Hertog; brief van de burgemeester, 2.073.564 Register van Briefwisseling)

29 september 1915

In Baarle-Hertog werd een echt oorlogshuwelijk gesloten. Op het gemeentehuis gaf Fernand Eugène Michel, luitenant van de genie, het ja-woord aan Jeanne Hortense Toussaint, een vluchteling uit Antwerpen. Het paar had al voor het uitbreken van de oorlog trouwplannen, maar de mobilisatie stak daar een stokje voor. Met toestemming van Minister van Oorlog de Broqueville, mocht Michel zijn standplaats in Folkstone verlaten om in de echt te treden. (onuitgegeven kroniek van Jan Huijbrechts)

2 oktober 1915

De enige onderdelen die nog ontbraken voor de militaire telegraaf waren de antennemasten en daarom ging de Belgische ingenieur De Buyl in Zaandam op zoek naar een veertigtal scheepsmasten van om en bij de 20 meter lang. De stukken werden, onder het voorwendsel dat het een bestelling voor een plaatselijke timmerman was, zonder problemen gelost in het station van Baarle. (JH)

4 oktober 1915

Er werd begonnen met de oprichting van de antenne van de militaire telegraaf. Ook de telegrafische uitrusting werd gemonteerd. Een tiental masten met een lengte van twintig meter werden met stalen kabels verbonden aan de veertig meter hoge zendmast. Een bizar detail is dat bij het optrekken van deze masten een aantal Nederlandse soldaten (wellicht niet goed begrijpend wat de bedoeling was) een handje toestaken... Op het terrein zelf kregen verschillende eerder opgetrokken

Werkzaamheden bij de oprichting van de draadloze telegraaf

barakken een nieuwe bestemming: een seinkamer met de telegraafstoel, de machinekamer, een ruime kolenloods met een atelier voor de werktuigkundigen en natuurlijk de verblijven voor de vijftien telegrafisten, onder leiding van de door het leger gedetacheerde ingenieurs Goldschmidt en De Buyl. Daarnaast werden nog eens twee barakjes opgetrokken voor vijftientig rijkswachters in burger, die het domein bewaakten tegen spionnen en saboteurs. Een tweede, zij het kleinere zendinstallatie, werd met het oog op mogelijke sabotage als reserve-eenheid in de Katerstraat opgericht. Deze installatie werd echter al vrij snel operationeel gemaakt omdat ze werd gebruikt voor de door de Fransen gevraagde hoekmetingen. (JH)

8 oktober 1915

Beslissing van de Administratie der Belgische Posterijen in Le Havre om geen Belgische postzegels meer te verkopen in het postkantoor van Baarle-Hertog, Molenstraat A90. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

12 oktober 1915

Burgemeester van Gilse stelde vast dat de winkeliers van de enclaves niet meer aan voedingswaren konden geraken omwille van de strenge uitvoerverboden. Omdat zij twee derde van hun waren verkochten aan inwoners van Baarle-Nassau, vroeg de burgemeester om alle inwoners van Baarle op gelijke voet te behandelen. Een regeling hiervoor zou nog maandenlang op zich laten wachten... (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

13 oktober 1915

In Zondereigen werd "in de als gemeentehuis gebruikte woning van raadslid Antoon Gillis" voor het eerst een geboorte ingeschreven. Het gemeentehuis van Baarle-Hertog was niet meer bereikbaar omdat de Zondereigenaars geen doorlaatpas kregen. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; Burgerlijke Stand 1915)

---

17 oktober 1915

De eerste verbinding met de Belgische transmissietroepen aan het IJzerfront was tot stand gekomen. Amper een week later was ook het radio-goniometrisch station operationeel. Naast de militaire routinetaken hield de Baarlese draadloze zender zich hoofdzakelijk bezig met het onderscheppen en decoderen van de belangrijke Duitse marinezenders in Cuxhaven, Kiel en Helgoland. Daarenboven werden systematisch zeppelins met bestemming Groot-Brittanië gevolgd en stoorde men geregeld Duitse uitzendingen. (JH)

18 oktober 1915

Aan de bedevaart Tilburg/Hulten naar de H. Gerardus Majella tot afwering van oorlogsrampen namen 1.200 Tilburgers deel. De organisator, de heer A. Baars, had gerekend op 200 deelnemers. (Nieuwe Tilburgse Courant)

28 oktober 1915

“De smokkelhandel neemt toe. In Tilburg is nu weer 850 liter petroleum in beslag genomen.” (Nieuwe Tilburgse Courant)

November 1915

De oprichting van een Belgisch militair draadloos telegraafstation in Baarle-Hertog was een doorn in het oog van de Nederlandse regering en vooral van de Duitsers. De Nederlanders beschouwden deze zend- en ontvangstinstallatie als een operationele basis van de Belgische strijdkrachten en dat kon omwille van het neutraliteitsbeginsel niet door de beugel. De Duitsers reageerden woedend toen het station operationeel werd. Even dachten ze er aan om de basis met vliegtuigen aan te vallen of om vanuit artilleriestellingen Baarle te

Gendarmes bewaken het militaire telegraafstation

beschieten... Gelukkig werden de militaire plannenmakers teruggefloten door Berlijn, waar men bevreesd was voor de diplomatische implicaties. (JH)

November 1915

Aanvankelijk leken de Nederlandse autoriteiten niet echt geïnteresseerd in de Baarlese telegraaf. Hun houding was eerder gelaten, getuige een schrijven van de chef van de Nederlandse douane in Baarle-Nassau: "Natuurlijk weten we dat er een telegraaf is in Baarle-Hertog. Ons kan dat niet schelen: het is toch niet tegen ons gericht!" Deze flegmatische houding werd echter niet lang volhouden. De Duitse gezant in Nederland meldde dat men had vastgesteld dat Belgische en Franse officieren in burger naar Baarle waren gereisd om de installatie operationeel te maken. De Duitsers beschouwden dit als een militaire actie en eisten de onmiddellijke sluiting van het telegraafstation. (JH)

7 november 1915

"Bedankt voor het schone kastje dat je voor ons hebt gemaakt. Ons Mie en ons Pauline zijn vandaag tegen de avond nog hier geweest. Niet bij mij thuis maar aan de draad. En alles was thuis nog goed. Veel konden ze niet zeggen want ze kregen niet veel tijd van de Duitsers. Ik was al tevreden dat ik ze zag, want het was al van juli geleden. De draad die hier staat is wel elektrisch, maar dat wil toch niet zeggen dat er weinig Duitsers zijn. Want ze staan op sommige plaatsen maar een grote honderd meter van malkander. De oorlog is nog niet gedaan want dagelijks hoor ik nog zwaar geschut. Verleden vrijdag was het weer iets buitengewoon. Er gingen schoten af net of wij stonden er maar een uur of vier vandaan en het was daar een gedonder... Ik ben tot heden gelukkig thuis bij mijn vrouw en kinderen. En gij zit nog wel in het kamp, maar gelukkig toch in het veilige Holland. Het is te hopen dat het vrij zal blijven. Hoe is het met de kou? Kunt gij u nogal verwarmen of hebt u soms stoven gekregen? Hoe was de boter? Ze

was niet van mij, ik moet ze ook gaan kopen... Zijn er nog kameraden die denken met verlof te komen? Daar hoor ik niets meer van... Jou (Johanna) Nooyens heeft een jonge zoon van over vijf weken." (Charel Huybrechts vanuit Baarle-Nassau aan zijn broer Cornelis Huybrechts in kamp Harderwijk)

11 november 1915

De in Merksplas op het Geheul geboren E.H. Jaak Verheyen onderscheidde zich op het slagveld. Gemobiliseerd op 1 augustus 1914, diende hij tijdens de eerste maanden van de veldtocht als brancardier in het militair hospitaal van Antwerpen. Na de val van Antwerpen kwam hij terecht bij de ziekdienst van de Belgische legerbasis in Calais. Hij bleef echter niet lang in de achterhoede want vanaf 9 maart 1915 belandde hij opnieuw aan het front. Ditmaal in de rangen van het 12^{de}

Jaak Verheyen

linieregiment, een regiment waarin hij trouwens heel wat streekgenoten aantrof. Al vrij vlug liet hij zich in deze eenheid opvallen door zijn moedig gedrag onder vuur. Op 11 november 1915 werd hij op de legerdagorder vermeld: "In de loop van de gevechten van twee oktober laatstleden heeft hij op zeer gevaarlijk terrein ijverig de gewonden verzorgd en hen met grote verachting voor het aanwezige gevaar in veiligheid gebracht." (onuitgegeven kroniek van Jan Huijbrechts)

17 november 1915

De burgemeester van Baarle-Hertog vroeg om vee vanuit Nederland te mogen aankopen. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

21 november 1915

Mr. Bisseux (politiecommissaris in Baarle-Hertog) was naar Castelré afgereisd om aan Frans Hillen en Jan Janssens een uitnodiging te geven voor een bezoek aan het gemeentehuis. Louis Duchateaux was afwezig. Zijn invitatie werd afgegeven op het logeeradres, bij Mostmans. Bisseux verdacht Duchateau ervan de oorzaak te zijn dat de in Castelré verblijvende afgekeurde soldaten zich aan hun plicht onttrokken. "Uit bekomen inlichtingen bleek dat de afgekeurde militair Baes, pastoor, goede diensten heeft bewezen aan landgenoten bij hun passage van de grens." (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

26 november 1915

"De reizigers trein no. 498 (Tilburg v.v. Baarle Nassau) wordt opgeheven, en zal voor het laatst lopen in de nacht van vrijdag 26 op zaterdag 27 november. (Tilburgse Courant)

29 november 1915

"Felix Dufraing rijdt nog als naar gewoonte naar Turnhout. In Zondereygen gaat alles zijn gewonen gang. Hier wordt veel gebeden voor den vrede. Er zijn hier nog altijd soldaten. Bij de burgers zijn er geen. Ze hebben nu schoone planken huizen aan de grens." (Karel Versmissen, Zondereigen aan Fons Olieslagers, Baarle-Nassau)

9 december 1915

De onderwijzer van de vluchtelingenkinderen, Isidorus Claes, zou TBC hebben en kon niet afreizen naar het consulaat in Tilburg. Hij werd in de schoolklas vervangen door zijn zus Virginie. Mejuffrouw Virginie Claes gaf in Baarle-Hertog gemeentelijk onderwijs aan veertig vluchtelingenkinderen. Zij verdiende daarmee 60 frank per maand. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

13 december 1915

Burgemeester van Gilse deed zijn beklag: "De situatie voor meel en steenkolen is kritiek. De verkoop van regeringsvlees aan Baarle-Hertog is

---

verboden. Landbouwers van Baarle-Hertog verkopen hun dieren aan Nederlandse kooplui, die het exporteren naar Duitsland. De bevolking van Baarle-Hertog lijdt sterk onder de arbitraire wijze waarop de regels worden toegepast door de Nederlandse bewoners.” (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

16 december 1915

Een aantal inwoners van Baarle-Hertog zat zonder “petrol en kolen” omwille van de starre houding van de Nederlandse douane. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

Januari 1916

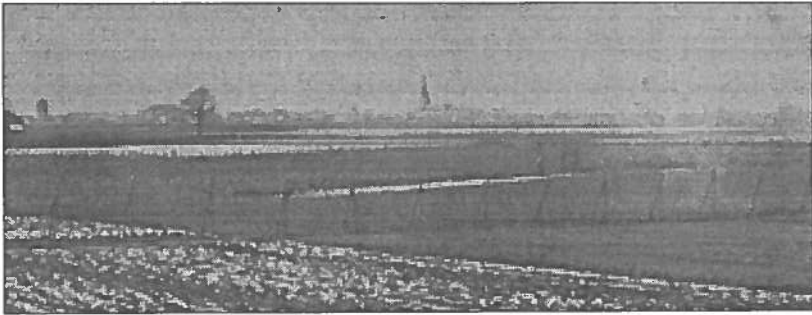
Onder druk gezet door de woedende Duitsers en verbolgen over het feit dat hun rigoureuze toezicht klaarblijkelijk niet kon verhinderen dat de Belgen een huzarenstukje hadden volbracht met de oprichting van een draadloze zender, besloten de Nederlanders omstreeks de jaarwisseling om Baarle-Hertog nog strenger te bewaken. Extra troepen werden gelegerd in Baarle-Nassau. (JH)

3 januari 1916

“Het interneringskamp aan de Nijverstraat in Tilburg is voortaan telefonisch bereikbaar.” (Tilburgse Courant)

8 januari 1916

De Nederlandse minister van Landbouw, Handel en Nijverheid besliste dat de enclaves van Baarle-Hertog voortaan mochten worden bevoorraad vanuit Nederland. (2.073.564 Register van Briefwisseling) Een “Gemengde Commissie van Ravitaillement” (levensmiddelenvoorziening) zou maandelijks vergaderen om één en ander te coördineren. De commissie zou bestaan uit Nederlandse militairen en douanen en uit raadsleden van Baarle-Nassau en Baarle-Hertog. De eerste bevoorradingsactie liet meer dan een maand op zich wachten omdat het volledige grondgebied van de dorpskom met een 3 meter hoge en 4,5 km lange omheining in kippengaas moest worden afgesloten. Slechts vier streng bewaakte ingangspoorten en een

De omheining rond Baarle

smalle corridor in het station van Baarle-Nassau zorgden voor een verbinding met de buitenwereld. De omheining werd bewaakt door patrouillerende Nederlandse grenstroepen die uiterst strenge controles uitvoerden. Zo werd de benzine van de binnen- en buitenrijdende wagens opgemeten om te verhinderen dat ze als brandstof zou worden geleverd voor de generatoren van het telegraafkantoor. (JH)

16 januari 1916

Om 07u hielden twee soldaten Willem Nijs tegen op verdenking van het smokkelen van steenkolen voor de draadloze zender, waar hij werkzaam was als monteur. Onder bedreiging van wapens werd hij naar het station van Baarle-Nassau gebracht. De brigadesergeant riep de commandant van de marechaussee erbij voor de ondervraging. Nijs werd gefouilleerd en moest zich helemaal uitkleden. Om 09u werd hij vrijgelaten omdat bleek dat hij op Belgisch grondgebied was gearresteerd, op 52 cm van de grens. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

19 januari 1916

“Rekening van de wed. Jos Versmissen en zonen: 26 nummers gemaakt voor paardenmonstering.” (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.521.8 Bewijsstukken der rekening 1917)

---

22 januari 1916

“Op bevel van den heer Consul van België: aanzoekt al de gereformeerde (afgekeurde) militairen, voorzien of niet van afkeuringsbewijzen, te verschijnen op het Belgisch Consulaat te Breda den woensdagvoormiddag 26 januari. De belanghebbenden zijn verzocht in hun eigen belang aan dezen oproep gehoor te geven en de bevelen te volgen die zouden gegeven worden. Alle reiskosten worden vergoed (lijst met zestien namen).” (Gemeentearchief Baarle-Hertog; schepencollege Baarle-Hertog, 1916)

3 februari 1916

“Ik had u al lang in verlof verwacht. Volgens Verschuuren mij zegde, ging het toen gemakkelijk... Thuis zijn allen nog goed, gelijk Jan Jespers mij zegde. Die komt ook altijd nog over de grens voor vier weken. Maar aan de draad spreken, dat gaat niet meer. Er mag niemand meer bij de draad komen, want ze zijn heel streng. Den Duits heeft de paarden ook weer opgevraagd. Van Zondereigen is er één meegenomen, dat van Louis Mertens. Die van ons zullen ze altijd nog hebben. Ze hebben de zwaarste paarden gevraagd en 1.400 frank is de hoogste waarde die ze hebben gegeven. Dat is 1.000 frank onder de waarde, want ze zijn verschrikkelijk duur. Een paard van 1.000 frank is nu een versleten paard. Ze hebben ook allemaal veel patatten, koren, haver en stro moeten leveren. Ze komen er zo goed niet vanaf als verleden jaar. Hoe langer de oorlog duurt, hoe slechter het wordt. Alles is er duur. De jonge varkens kosten van 50 tot 70 frank, het spek en het vet 5 frank de kilo en de boter is al niet minder. Een gewone melkgeit 75, koeien allemaal 1.000 frank, petrol 2,50 frank de liter en niet meer te krijgen. Karbit is er voor het ogenblik geen. Ze zitten meestal met een kaarsje en dat kost 15 cent het stuk. Als ge dat hoort, zitten wij hier nog in het land van belofte. Nochtans is ook hier alles duur... Er is tussen ons en de statie een man dood aan de draad gebleven. Hij wilde erdoor vluchten. Er wordt gezegd dat het een Fransman was... De soldaten zijn maar vier weken bij mij geweest. Ze zijn al lang weg. Ons Liza is ook al van nieuwjaar genezen...

Gij zult al wel horen zeggen hebben dat Baarle helemaal in de draad zit en wel zo goed dat er geen hen meer uit kan... Als gij niet komt, stuur ik wel een pakje... Aan de oorlog is nog geen einde te zien. Schieten doen ze tegenwoordig weer verschrikkelijk..." (Karel Huybrechts vanuit Baarle-Nassau aan zijn broer Corneel Huybrechts in Harderwijk).

11 februari 1916

Burgemeester van Gilse vroeg een rechtzetting aan de directeur van "XXe Siècle" in verband met een artikel over de door de Nederlanders opgerichte omheining van ijzerdraad rond de agglomeratie Baarle-Hertog en Baarle-Nassau. Volgens de burgemeester waren de paspoorten alleen bestemd voor vreemdelingen. Inwoners van Baarle passeerden de draad vrij op vertoon van hun identiteitskaart afgeleverd door de gemeente, zowel naar het gebied binnen als buiten de draad. "De vestiging van een ijzerdraadnetwerk rondom de enclaves maakt deel uit van een preventieve maatregel die de autoriteiten nodig achten voor het behoud van hun strikte neutraliteit." (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling) De burgemeester verdedigde de oprichting van de draad rond Baarle-centrum omdat die nodig werd geacht voor de voedselbevoorrading van de enclaves.

Bronvermelding

JH: Jan Huijbrechts in "Castelré 1914-1918, Begrensd Overleven"

Opa (een waar gebeurd verhaal)

Ad van Eijl-v.d. Klashorst

Het was weer eens woningnood.
De vraag naar woonruimte was groot
En menig jong verloofd gezin
Trok toen bij de ouders in.

Het was niet veel wat men toen vroeg:
Een slaapkamer was al genoeg.
Maar na zo'n anderhalf jaar
Stond in de slaapkamer een wiegje klaar.

En opa was geïnteresseerd
En is er geregeld heengekeerd.
En hij had steeds dezelfde woorden:
"Ik dacht dat ik de kleine hoorde."

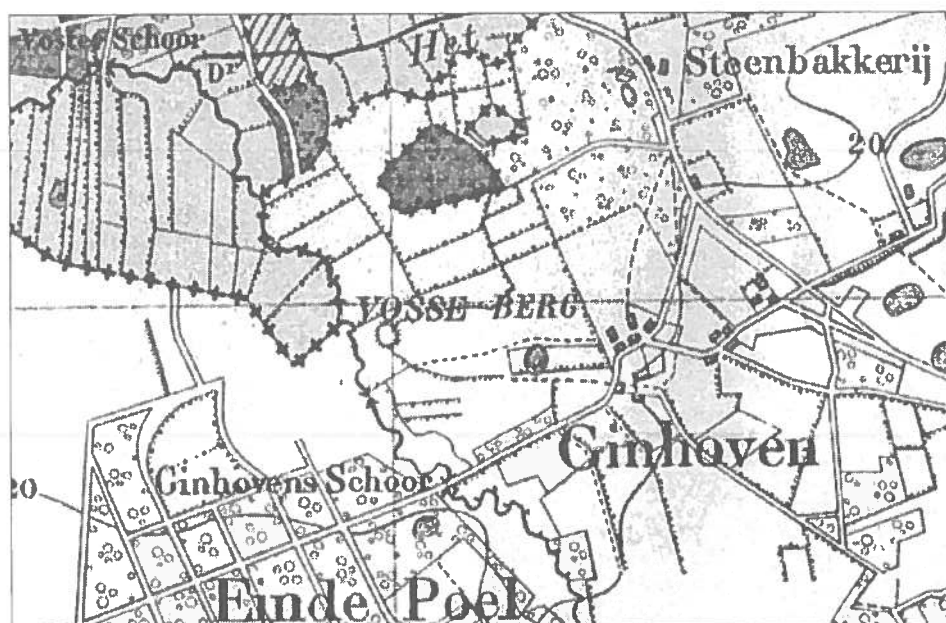
Maar oma waakte streng en zee:
"Bemoei d'oew eige d'r nie mee.
Wij hadden ook ons eigen leven,
Ge mot de jeugd de vrijheid geven."

Maar soms rook je een pijptabakspoor
Ineens het hele huis weer door
En opa die wist nergens van.
Hij ging niet meer bij de kleine an!

Hij heeft zich nergens mee bemoeid.
Maar 't wieggordijntje was geschroeid!

Het mysterie van de Vossenbergh opgehelderd? (1)

Herman Janssen

Topografische kaart van Ginhoven (1916, verkend in 1894)

Sinds het feestjaar 2001 is in Zondereigen een heemkundige werkgroep actief om de geschiedenis vast te leggen voor het nageslacht. Momenteel worden akkernamen op de kaart gezet. Tweemaandelijks wordt vergaderd ten huize van Herman Verhoeven (Zondereigen 76), waar tevens allerlei schenkingen in een archief worden bewaard.

De eerste jaren is alvast een mooie collectie boeken, brieven en andere voorwerpen van Pater Ladislas Segers verzameld. Aan de hand van zijn oorlogsdagboek werd in 2004 een zeer geslaagde driedaagse busreis naar de Westhoek georganiseerd. Kort daarna werd in Baarle-Hertog een bijdrage geleverd aan de drukbezochte tentoonstelling "Den Oorlog Verklaard". Begin 2005 tenslotte werden ruim tachtig belangstellenden ontvangen voor de lezing "Archeologie in Zondereigen".

De Heemkundige Werkgroep Zondereigen heeft zijn start dus niet gemist, zoveel is duidelijk! Voor de volgende jaren staat er een uitgebreide archeologische veldkartering op de agenda. De werkgroep wil op akkers zoeken naar voorwerpen die daar in de loop der eeuwen zijn achtergelaten. Vaak betreft het vuurstenen afslagen of scherven van aardewerk. Deze vondsten kunnen onmisbare informatie opleveren voor de reconstructie van Zondereigens oudste geschiedenis. Het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed verleent zijn medewerking. Professionele archeologen geven in het najaar een korte opleiding aan de werkgroepleden en dateren de vondsten. Een publicatie over de Vossenbergh is het eerste resultaat van deze mooie samenwerking tussen vakmensen en gedreven amateurs.

Oudste naam

Langs de rechteroever van de Noordermark in Ginhoven is in 2003 met behulp van luchtfotografie een cirkelvormige structuur aangetroffen. Het zou gaan om de Vossenbergh, een door de mens gemaakt heuvellichaam dat in 1957 door de toenmalige eigenaar werd afgegraven. De ophoging had een doorsnede van ongeveer dertig meter en zou meer dan vijf meter hoog zijn geweest.

De naam Vossenbergh treffen we niet aan in de alleroudste geschriften, maar dateert van later. De heuvel werd bijna 500 jaar geleden voor het eerst vermeld als *Borchberch*. De oudste vermelding dateert uit 1515: “Stuck beemden achter Ghinhoven omtrent den Borchberch.” Uit 1544 dateert: “Beempden by den Borchberch achter Ginhoven neven d’Aa oistwaerts en noirtwaerts, de goeden van den clooster van Kerssendonck zuytwaerts.”⁰¹ Nog andere vermeldingen zijn: “Beempts inde Kempendonck aenden Borrenberch” (1544), “Aenden Borghbergh” (1623), “Twee bunder beempden byden borchberch achter Ginhoven neven d’Aa oost en noort, tClooster van Korssendonck suyt.” (1634), “Inde Kempendonck aenden Borrenberch” (1634), “Beemts inde Kempendonck aenden Boorenbergh” (1699), “Beempden by den Borgbergh agter Ginhoven, de rivier de A: oost en noort, t Klooster van corsendonck suyt.” (1727).⁰¹

Uit de jaren 1350 en 1374 komt volgende beschrijving: “Het Goed ter Borch, geheyten Sondereyghen, gehelyc dat ghelegen es in de prochie van Turnhout.” Burg of borg betekent een sterkte met aarden wallen. Dergelijke versterkingen lagen strategisch het best in een moeras, waar de grachten met water gevuld konden worden. In Alphen en Baarle komen burgnamen frequent voor. *01

Foto K.U. Leuven, Afdeling Archeologie

Naamsverklaring

Vooruitlopend op de resultaten van het akkernamen onderzoek van onze werkgroep, zijn alvast drie mogelijke verklaringen van de naam Vossenbergh naar voor geschoven. Twee daarvan komen uit de cultuurhistorische verkenning Vossenbergh (Gemeente Tilburg, 2001): “Vossenbergh is een zeer oud toponiem, in Tilburg reeds vermeld in 1443. Het kan duiden op het voorkomen van vossen. Mogelijk hadden ze in de berg hun holen. Waarschijnlijker echter gaat het eerste naamsdeel terug op *fors* (gaspeldoorn, *ulex europaeus*), met verlies van r vóór s. De betekenis zou dan luiden: berg waarop gaspeldoorn groeide. Deze plant met zijn doorns lijkt veel op brem en is goed bestand tegen vraat door het vee.” Een derde mogelijkheid is de

verwijzing naar de bruine kleur, *vos*. Op de Vossenbergranden groeiden veel varens, die in het najaar bruin kleurden.

Pater Ladislav Segers, alias Vossenbergrander

Jozef Segers, kapucijnenvater Ladislav (jaren '30): "Niets boven den boerenstand. 't Is enkel in de grond dat er schatten verborgen zitten. Vrije boer op Ginhoven! Ginhoven is de plaats waar de eerste bewoners zich neerzetten. Het bewijs daarvan is de Vossenbergrander."^{*02}

Pater Ladislav Segers (1890-1961) was missionaris in Canada (zie "Een Eeuw Zondereigen", p.119). Hij was de eerste Zondereigenaar heemkundige en schrijver. Zijn wekelijkse artikels in de Gazette van Detroit ondertekende hij stevast met de schuilnaam Vossenbergrander. Met het gebruik van dit pseudoniem omzeilde hij de mogelijke kritiek vanwege zijn kerkelijke oversten, een methode waarvan Ladislav ook gebruik maakte tijdens de Eerste Wereldoorlog. Toen schreef hij als journalist voor het soldatenblad Den Belgischen Standaard.

Vossenbergrander was een begrip in Canada. Men sprak pater Ladislav zelfs aan als "pater Vossenbergrander". Ladislav had zijn schrijversnaam gekozen uit liefde voor zijn geboortedorp. De Vossenbergrander was zijn favoriete plekje. Hij had er goede herinneringen aan. Als kind had Segers vaak op die heuvel gespeeld. Later ontdekte hij dat daar de oorsprong van Zondereigen lag. Ooit stond volgens hem op de Vossenbergrander de versterkte burch van Gelmel, de eerste heer van Zondereigen.

Pater Ladislav was gefascineerd door de plaatselijke geschiedenis. Hij was een romanticus, een dromer, een natuurmens of, zoals hij zichzelf noemde, een bard. Ladislav droomde van ridderlijke avonturen. Hij dweept met de Vikings, ridders, Breidel, De Coninck en... Zondereigen. "Ik ben nog immer de romanticus voor wie Zondereigen juist het middenpunt der aarde is gebleven."^{*03} Heimwee was een belangrijke drijfveer: "Komt Pater oom Valeriaan Van Beek nog al eens achter de stoof zitten op Ginhoven, zijn pijpje smorend en al de oude dingen telkens opnieuw belevend en belevend? Als ik daarop denk, voel ik het enige kruis van mijn missionarisleven."^{*04}

Ladislav vroeg zijn familieleden om oude akkernamen en legenden te noteren. Aan de hand daarvan probeerde hij de geschiedenis van Ginhoven en Zondereigen te reconstrueren: “Het land van Gelmel met schans op Vossenbergh en kasteel op Wijthof. Het Kruis (tussen Ginhoven en Brugske) had me al dikwijls geïntrigeerd. Op een oude kaart vond ik dat het *Ruis* is en het Vossenschoor was de Ruissense schoorbrug.” *05

Over zijn vondsten geraakte hij niet uitgepraat. “Ik zou U gaarne betoverd zien om te ontsluiere het mysterie van den Vossenbergh. Het land tussen Mark en Baal was van Gelmel (zie Antiquitates Bredanenses) en ’t is de Zondereigense Mark die nu nog de grens is en waarmee Hoogstraten niets te maken heeft. Dat alles betovert mij zoo zeer dat ik er mijn missionarisvotatie aan zou verliezen. En de liefde voor Zondereigen wordt gelijk een oceaan, juist om die prullen...” *06 “Ik wil vragen dat U opgravingen doet met de pastoor van Alphen. Het moet door kenners geschieden.” *07

Als kind hoorde pater Ladislav zijn moeder en grootmoeder sagen vertellen “... over kaboutermannetjes in de Vossenbergh en dat op de Vossenbergh ooit een kasteel heeft gestaan...” *08 Begin 1955 stuurde hij de eerste verzen van zijn “Gelmellied” naar België. Dit heldendicht bevat een beschrijving van de Vossenbergh als castrale motte:

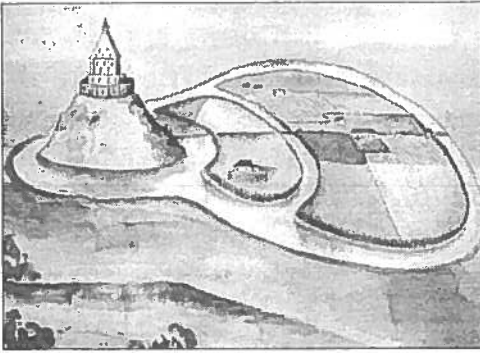
“Versterkt kasteel of burcht van uit dien tijd bestond uit soort van herenboerderij, met huis en schuur en stallen ruim, in planken opgebouwd. Er was geen kalk, er was geen steen, het was de tijd van leem.

Benevens ’t huis werd een berg van zand gemaakt, een ronde berg, vijf meter hoog zoo wat. Hij was omtrent zo breed als lang, de top er van was plat.

Die berg stak uit tot op den boord van ’t water van de Mark. Een sterke ronde toren, ook in hout, beheersende de Mark vanwaar de Noorman kwam. Die toren was de laatste schans in hopeloos geval.

Een muur van palen, in den grond geslagen als wal, omringt de hele boerderij. En tussen de gebouwen heen loopt een tweede stakenwal. Zoo was de burcht van Gelmelland en Wijthof was de naam.

Verdwenen zijn al meer dan duizend jaar de Gelmels, het Wijthof en de burcht. De beuvel ligt onaangeroerd te dromen van 't verleden. De naam van Wijthof werd bewaard in de akker bij den berg.”^{*09}

De Vossenberg als castrale motte (schilderijtje van pater Ladislas Segers).

“Bij een schoolwandeling vonden de leerlingen er niet beter op dan zich helemaal in te leven in de geschiedenis. De oude Vossenberg heeft gebeefd in al zijn onderdelen bij 't aanhoren der jeugdige strijdkreten op zijn flanken.” (Notities van meester Frans Willebrords, 1952)

Pater Ladislas kopieerde zijn Gelmellied meermaals voor familieleden en gaf het begin 1956 ook in bewaring bij het Turnhoutse museum Taxandria. De archivaris was er blij mee: “De sage is voor mij zeer mooi, mooier zelfs dan de historische waarheid waarvoor we trouwens geen de geringste betrouwbare aanduiding bezitten. Met Uw toponymische verklaring zullen voorzeker de taalspecialisten niet akkoord gaan... Ik ken de Vossenberg vrij goed en bezocht hem reeds verscheidene malen. Hij intrigeert me altijd zeer sterk, maar hij bewaart zijn geheim. De onderzoeker Stroobant heeft destijds tevergeefs naar sporen gezocht.”^{*10}

Bronnen

- ^{*01} Chris Buiks, onuitgegeven studie van Baarlese toponiemen
- ^{*02} Brief van pater Ladislas Segers (medio 1932) aan Jan Van Beek-Segers
- ^{*03} Brief van pater Ladislas Segers (medio 1948) aan E.H. Fons Van Beek
- ^{*04} Brief van pater Ladislas Segers (16.12.1937) aan Jan Van Beek-Segers
- ^{*05} Brief van pater Ladislas Segers (13.4.1954) aan E.H. Fons Van Beek
- ^{*06} Brief van pater Ladislas Segers (6.10.1949) aan E.H. Fons Van Beek
- ^{*07} Brief van pater Ladislas Segers (ca. 1950) aan E.H. Fons Van Beek
- ^{*08} Brief van pater Ladislas Segers (25.1.1954) aan E.H. Fons Van Beek
- ^{*09} Brief van pater Ladislas Segers (9.2.1955) aan E.H. Fons Van Beek
- ^{*10} Brief van pater Ladislas Segers (begin 1956) aan E.H. Fons Van Beek

M'ne'n eersten auto

Fons Willemsen

Ik werkte in Tilburg en daarveur mos ik alle daogen meej de fiets naor Baol en daor op de bus. En 's aovens weer terug van Baol naor Ulekooten over diejen ouwe kaaienweg. Niet te geloven; ge waart gelèèk deur mekaore gerammeld a's ge over dieje weg most rijen. Dè heb ik bekaant zestien jaoren gedaon. Af en toe reej ik meej de fiets naor Tilburg. Meestal alleen in de zomer.

Als ik van Baol naor Ulekooten reej, dan gebeurde'n 't nogal 's dè Jef de Jongh – dè was de pliessie bij ons in 't durp – meej over reej. Op 'ne keer zeej hij tegen mèn: “Fons jongen, ge most meej 'nen auto naor Tilburg kunnen rijen. Ge most 'n rijbewèès gaon haolen”.

In 't eerst wou ik daor nog nie zo gauw aon, mèr ik liet m'n èègen toch ompraoten. Ik ging rijles haolen. Dè was in 't naojaor van 1962. En dè rijbewèès haaj ik nogal rap. In mèèrt 1963 kocht ik 'nen auto. Ik ging naor Gust van Jaon van Lieskes en kocht daor m'nen eersten auto! 't Was 'nen Angela. De'n vierden april 1963 reej ik naor Tilburg. Fons Roelen reej meej. Zo waoren wij al enigte daogen op en neer gerejen en dè ging goed. Weet'e wè Fons op 'ne keer zeej? “We gaon onderweeges de auto's tellen, dè we weten hoeveel we 'r zien.” Zo gezeej, zo gedaon. In april 1963 telden wij 's mèèrgens op de weg naor Tilburg zes auto's en een bus! Terug naor huis zagen we'r zeuven. Onderweg tussen Baol en Ulekooten was 't 'r geen'n ééne. Dè 's nou tweeënveertig jaor geleejen. Rij nou mèr 's naor Tilburg. Dan kom d'r wel twee- driehonderd tegen. Wè 'n verschil!

Mèr nou nog iets. De bezine kostte toen – luistert goed – die kostte in 1963 mèr zesendertig centen de liter. En nou in 2005 ongeveer € 1,30. Reken mèr 's om; dan komde aon de drie gulden veur één literke bezine. Ook de auto's waren goeiekoper a's nou. Daor gaon we 't 's nie meer over hebben.

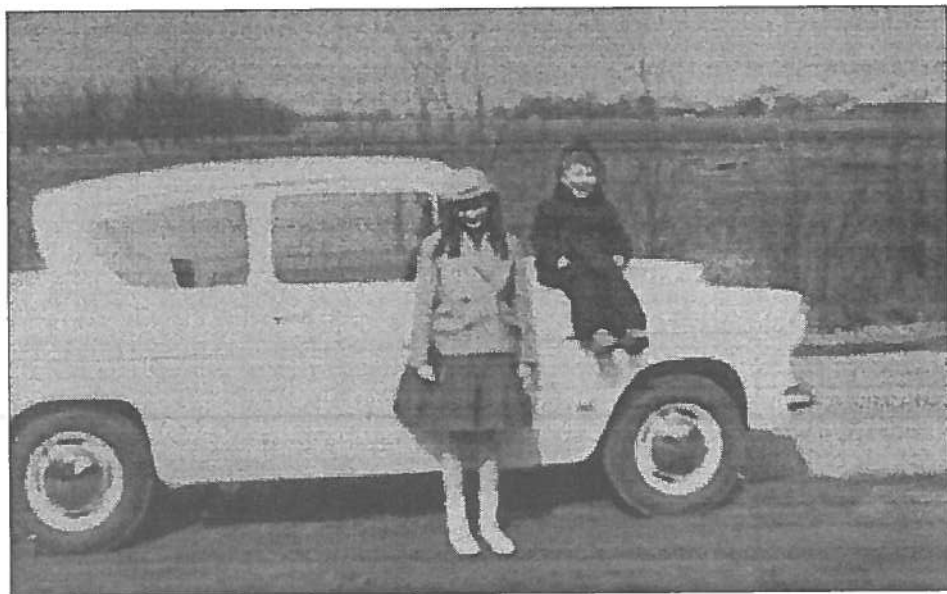
Eén ding mot ik nog wel zeggen: Jef de Jongh was ‘ne wèeze mens, of misschien wel ‘ne slimme! Hij zeej nie veur niks dè’k auto mos gaon rijden. Z’ne zeun ging in Tilburg naor school. Al gauw kwaam ie bij mèn aon huis en zeej: “Fons, kan onze Jos nie meej jou meej in d’n auto naor Tilburg. Gij gaot toch dieje kaant op.” Ge begrèpt wel dè deze Fons daor geen nee op kos zeggen. Zo reej dieje jongen veurtaon meej naor Tilburg. Hij kos thuis opstappen. Wè wilde nog meer.

Toen dieje’n tède, in 1963, ging iedereen ’s zondags naor de kerk; ’s mèèrges om zeuven uren of aandere om tien. Wij gingen meestal om zeuven uren. Stien van Sas en ons moeder Vugt gingen te voet van de’n Haaikaant in ’t durp naor de kerk. M’n vrouw en ik gingen meej de fiets.

Op ‘ne keer stond ‘t ’s mèèrges te rengereren dè ’t goot. Ik zeg: ‘Moen, zullen we nie meej d’n auto naor de kerk rijden, dan hoefde nie zo nat te worren.’ Wè denkte dè ons moeder zeej? Ze zeej: “Wè zullen de mensen nie zeggen? Zie daor ‘s, die komen meej d’n auto naor de kerk!” Ik zeej: “Ge kunt oe èègen beter nat laoten worren.” ’t Haj veul in, mèr ons moe en Stien kropen toch in d’n auto en zo kossen we deur de regen op de kerk op aon. Daor aongekomen, zeejen ze niks mèr omdèt ‘r nog twee auto’s bij de kerk stonden. Die van Gust Rijvers en nog ene. Van wie, dè weet ik nie mèr.

Eén ding weet ik zeker; m’nen auto was gedoopt, want a’s’t slecht weer was, reejen ons moe en Stien meej naor de zondagsmis.

Zo ziede mèr weer, dè ‘ne mens snel kan veraanderen. Ge most ’s weten hoe blij ze waren dè ze nie mèr deur die nattighei naor de kerk hoefden te waandelen. Ge kunt wè meejmaaken!

De meeste ouwere mensen weten nog dè de weg van Baol naor Ulekooten 'ne kaaienweg was en heel smal. Over diejen weg heej mèn moeder mèn in 1922-1923 vier maonden lang van Baol naor Ulekooten en terug naor Baol gerejen in 'ne kinderwaogen. De eerste vier maonden van m'n lèèven heb ik in Baol gewoond, half op Hollaands en half op Bels. Ge begrèpt wel dè ik nogal veul deur mekaor gerammeld ben toen ik nog heel klèèn was. Eén ding weet ik zeker; dè toen de auto's nie zo hard reejen op de'n Baolseweg a's tegenwurrig. Nou lèèk 't op een racebaon. Wè 'n verschil veur bij vruuger. In 1922 reej 'r ongeveer énen auto per dag over dè hobbelbaontje en nou misschien wel vijfhonderd of meer. Ik zeg zo mèr wè...

Merkwaardigheden (44): Scherpenheuvel

Antoon van Tuijl

In onze tentoonstelling “Bedevaarten vanuit Baarle” vormde Scherpenheuvel een niet te verwaarlozen onderdeel. Dat is vanzelfsprekend. De traditie om met een aanzienlijk aantal mensen jaarlijks de voettocht naar dit genadeoord te maken, bestaat al bijna tachtig jaar. Scherpenheuvel is in Baarle een begrip.

Een goede reden om nog even aandacht te vragen voor Scherpenheuvel ligt in het feit dat 2005 een jubileumjaar is voor deze plaats. Het is namelijk 400 jaar geleden dat de Aartshertogen Albrecht en Isabella stadsrechten verleenden aan de kleine gemeenschap van mensen die zich op de wonderlijke heuvel gevestigd had, rond de eik met het miraculeuze Mariabeeldje.

Scherpenheuvel is als “heilige plaats” veel ouder. Het gegeven dat er zo ver terug in de geschiedenis een Mariabeeldje wordt aangetroffen in een boom, verwijst vast en zeker naar een prehistorische oorsprong. De Kelten – we kennen ze ook als Galliërs – een volk dat verdeeld in een aantal stammen geheel Europa bewoonde, kende veel goden en godinnen, o.a. een godin van de aarde, een van de bomen en een van het water. De laatste kennen wij uit verhalen en sprookjes. Zij woonde in bronnen en putten en werd Helle of Holle genoemd. “Vrouw Holle in de put” is dus een Keltische godin. De godin van de bomen is als zodanig in de vergetelheid geraakt doordat bij de kerstening van onze streken de oude “heidense” verhalen omgezet werden naar christelijke geloofsuitingen. Maria nam zo geleidelijk de plaats in van de voorvaderlijke boomgodin. Het is dus geen wonder dat er zoveel bedevaartsplaatsen zijn die iets hebben met Maria in een boom.

Oude verhalen vertellen ook dat in de donkere middeleeuwen op de heuveltop bij het stadje Zichem een heel oude heilige eik stond. Deze kreeg zijn christelijke betekenis toen iemand er een Mariabeeldje aan hing. Voorbijgangers baden er en er kwamen mensen speciaal naar deze plaats

Albrecht en Isabella vereren O.L.Vrouw van Scherpenheuvel. Op de achtergrond zien we links de eerste stenen kapel en rechts de huidige basiliek.

om te bidden. De toeloop werd nog groter – aldus de legende - toen een herder het beeldje wilde meenemen. Hij verlamde ter plaatse. Zijn baas, die hem kwam zoeken, plaatste het beeldje terug en meteen kon de herder zich weer bewegen. De vrome bevolking zag hierin een teken dat Maria hier vereerd wilde worden.

De pastoor van Zichem, Godefridus van Thienwinckel, liet een eenvoudige houten kapel bouwen. Die werd al gauw te klein en in 1603 verscheen er een grotere stenen kapel. Het wonderbeeldje kreeg daarin een ereplaats. De oude eik werd gekapt en

verzaagd. Uit de stukken hout sneed men meerdere Mariabeelden. Die kwamen op allerlei plaatsen terecht.

Het is toch merkwaardig dat een van die beelden zijn weg vond naar de abdij van Villers-la-Ville en dat wij van Amalia met bijna honderd mensen nog onlangs die plek bezochten! Een van de abten gaf deze Scherpenheuvelse Maria een mooie plaats in het achtkantige kapelletje boven op een van de heuvels die het abdijcomplex omringen. De deelnemers aan de abdiëntochten hebben het beeldje daar niet aangetroffen. Bij het verlaten van de abdij brachten de monniken het over naar de parochiekerk van het dorp Villers. Het wordt daar nog altijd bewaard en gekoesterd.

De stenen kapel van Scherpenheuvel deed niet lang dienst. Geuzen bezochten het stadje, staken een aantal van de houten huizen in brand, beroofden de vele bedevaartgangers en vernielden het interieur van de kapel. Het miraculeuze beeldje werd gered. Kloosterlingen brachten het tijdig in veiligheid.

De aartshertogen bezochten het kleine heiligdom meerdere malen. Zo kwamen ze op de gedachte deze drukbezochte plaats stadsrechten te verlenen. Tevens namen ze het initiatief tot de bouw van een grote kerk op de top van de heuvel. Bouwmeester Wenceslas Coeberger kreeg opdracht tot de bouw van de huidige barokke basiliek. In 1627 werd die ingewijd. Bij die gelegenheid offerde Isabella kostbare juwelen door die op het altaar te werpen. Daaruit ontstond de merkwaardige gewoonte om bij wijze van offergave munten op het altaar te strooien.

In die tijd was Scherpenheuvel een belangrijke geloofsplek voor de Spaanse katholieke Nederlanden en speelde een grote rol in de Contra-reformatie. Voor onze dagen is de basiliek en omgeving een geliefde plaats waar velen een moment van rust, troost en bezinning vinden.

Een amfibie, de pad

Piet v.d. Flaes

In verband met de ruilverkaveling Baarle heeft men vele poelen gegraven om drie soorten waterdieren in onze mooie Baarlese natuur terug te krijgen, namelijk de pad, de kikker en de salamander. Enkele poelen werden omzoomd met braamstruiken. Hier komen talloze insecten op af. De bramen vormen goede voedselplaatsen en door hun vrij grote bladeren ook mooie schuilplaatsen.

Vroeger werd bij een ruilverkaveling geen rekening gehouden met de natuurlijke omgeving. Nu wel. In onze buurgemeente Alphen moest men niet minder dan 38 ha groen aanplanten ter compensatie van al de natuur die er verdween. Door die ruilverkaveling is toen veel te veel weggezaagd.

Toen ik nog een dreumes was, werd ik door mijn moeder op een dag naar de heide gestuurd om in een uitgegraven kuil wat wit zand uit te steken. Ik pakte dus mijn schopje en emmertje en ging op pad. Mijn vader had in een zijwand van die kuil een paar treden uitgestoken om het in- en uitstappen te vergemakkelijken. Ik was druk bezig met mijn schopje wat zand uit te steken en mijn emmertje te vullen, toen er vlak naast me iets op de bodem plofte. Het was een dikke pad die mij met zijn goudkleurige ogen verbaasd aankeek. Ik pakte hem op, liet hem in mijn emmertje vallen en nam hem mee naar huis. De deur stond open. Mijn moeder was aan het patatten schillen. Ik hield haar onverwacht mijn vangst onder de neus. Zij liet een luide gil en de aardappelen vielen uit haar handen. Ze zei: "Doe dat vies beest in de tuin en ga je handen wassen." Later kregen mijn handen een branderig gevoel. Dit komt door het vergif dat een pad via de bultjes op zijn rug afgeeft als er gevaar is. Zijn huid scheidt dan een soort pus uit.

Bijna een halve eeuw later fiets ik eens naar Breda en rijd langs het gemeentehuis van Ulvenhout. Ik neem de eerste weg rechts. Aan de linkerkant staat over een afstand van een paar honderd meter aan paaltjes

die in de grond geslagen zijn, een lage afrastering van geel plastic. Achter dat plastic heeft men gaten gegraven. Daarin zitten emmers, met hun rand gelijk met de grond. Trekkende padden worden zo gevangen. Men telt de dieren en een controleur tekent de aantallen op. Dan worden de padden naar de overkant gebracht. Dit gebeurt half maart. De mensen die dit werk doen, zijn allemaal vrijwilligers. Ze doen dit puur uit liefde voor de natuur. Ze zijn van tien tot vijfentachtig jaar.

De padden weten feilloos de vijver te vinden. In het vennetje aangekomen, zoekt een mannetje het eerste het beste vrouwtje op, bespringt haar, slaat daarbij zonodig een ander mannetje van haar af en bevrucht de sliert eieren die het vrouwtje voortbrengt. Soms hebben wel twee of drie mannetjes één vrouwtje beklommen. Zij zit dan helemaal onder water en als ze te lang geen zuurstof krijgt, verdrinkt ze jammerlijk.

Padden hebben een beige-bruine tot roodbruine wratachtige huid. Zijn lengte is 8 tot 15 cm. Het is een amfibie, d.w.z. ze worden geboren in het water en leven later op het land. Overdag ziet men hem niet. Dan verbergt hij zich onder bladeren en in dichte plantengroei. Een kikker verplaatst zich sprongsgewijze. Een pad doet dat lopend. 's Nachts gaat hij op voedseltocht. Hij is niet kieskeurig, want alles wat eetbaar is, slokt hij op. Zijn menu bevat alles wat klein genoeg is en beweegt. Hij eet zijn prooi op na die eerst goed aangestaard te hebben. Spinnen, larven, kevers, vliegen, muggen, wormen..., kortom alles wat beweegt verdwijnt via zijn kleverige tong naar binnen. Slakken genieten zijn voorkeur. Zijn vijanden zijn bepaalde vogels en slangen.

Wanneer een pad bedreigd wordt, dan blaast hij zich op om groter te lijken en probeert dan ook zijn huidgif in de bek van zijn belager af te scheiden.

Er zijn verschillende soorten padden, bv. De groene, de vroedmeester-pad en de rugstreepad. Onze gewone pad heeft geen kwaakblaas. Hij maakt gewoon wat geluid met zijn bek. Het zijn uiterst nuttige dieren. Ze zijn dan ook beschermd door de Conventie van Bern. In de Habitatregeling van Europa was hij lange tijd nog niet vermeld.

In andere landen bestaat er een levendige handel in padden. Iedereen wil er wel een paar in zijn tuin hebben om ongedierte op te ruimen.

Vroeger had Baarle veel goede leefgebieden voor deze dieren. De vennen en poelen waren talrijk. Bij ons in de buurt aan de Bredaseweg lag toen het landgoed van de heer Vermeeren. Daar waren de Huis-vennen. Het gebeurde wel in natte tijden dat het water over de Bredaseweg heen vloeide ondanks de vele gegraven sloten. Soms stond het zo hoog dat het tegen de voet van de Schietberg aan klotste. Dat is allemaal veranderd en verdwenen. Hopelijk dat al die nieuw gegraven poelen in ons Baarle een succes worden voor deze amfibieën. Dat wens ik hen in ieder geval toe.

Arme Amalia (53)

Wij hebben weer heel wat schenkingen van allerlei aard te melden en vallen dus gewoon met de deur in huis.

Er kwam binnen: een grote foto met Lourdesgangers uit 1928 (we gebruikten ze dankbaar op onze bedevaarttentoonstelling) – een paar bonkaarten uit de distributietijd – een heel oud bidprentje – een serie foto's van Baarlese mensen tijdens uitstapjes – een administratie-machine van het merk "Valuta" – een pakketje rouwbrieven en bid- prentjes – een kopie van een tekening van Heemhuis en Remigius-kerk, gemaakt door J. Menting-Van Gool in 1980 – een bestekset van vier vorken, messen en lepels – een kleine en een grote passevite – een Scheidegger typemachine met drie cursusboeken erbij – een oud kerkboekje – een serie devotieprentjes – een schrift met de heiligen voor elke dag het jaar rond – een schrift met weergegevens (hoogste en laagste temperaturen) over de jaren 1941 tot 1998 – een set modelbezwaarschriften tegen de gemeentelijke herindeling, uitgebracht door de ijverars voor een zelfstandig Baarle-Nassau – een napje om eiwit en dooier te scheiden – een krant, uitgebracht t.g.v. de zeventigste verjaardag van Prins Bernard – een vuursteenknol, die in vier delen gespleten is – een half koffiekopje – een beugelkruikje – drie hand- boekjes voor de Lourdesbedevaart (hebben we ook gebruikt op de expositie) – een muntenkokertje om parkeergeld bij de hand te hebben – een foto van een gesloopte boerderij – enkele bidprentjes – een vreemdelingenkaart – een serie prentjes van verschillende pausen – drie mappen met een cursus voor gidsenleidster – papieren (statuten en reglementen) m.b.t. de Coöperatieve Varkensfokvereniging St. Antonius te Ulicoten en Stamboek en K.I.-vereniging van de regio – twee wandtegels met een afbeelding van de Vlaamse Leeuw, afkomstig uit een huis in Castelré – een getypte notitie met een beknopte geschiedenis van Baarle – een serie van vijf kleine doe-het-zelf boekjes uit de reeks "Ideetjes van Margriet" - twee boekjes met aanbevelingen voor goed teamwork – een dictaatcahier met enkele patronen voor babykleertjes – kaartjes met kopselden en ondergoedknopen – doosjes met bolletjes katoengaren van verschillende merken – een letterkundig boek

met proza en gedichten uit 1882 – een kleine verzameling oude cosmetica – een serie boekjes met dank- en herdenkingsdiensten voor onze bevrijding en de gevallenen – een tegel met het opschrift: “Hier rust een oud-strijder, voorbijganger, gedenk hem” – een ingebonden jaargang van het tijdschrift “de Prins” uit 1906 – twee boeken m.b.t. het koninklijk huis – een frans-nederlands prentenboek over Reinaert de Vos – een oude prent van Baarle (kopie) van H. Weingarter – drie kleine Delftsblauwe tegeltjes – een doos met een antieke bronzen tochtstrip – een Philishave – een klein lijmketeltje – een bus talkpoeder en wat andere toiletartikelen – een grillig gevormd houten doosje, versierd met Chinees snijwerk – een eierstandaard met drie haasjes – een polychroom gipsen piëta-beeldje – een paar boeken, bestemd voor de kleine bibliotheek – twee handgereedschappen om te kaarden – twee gutsen – een kleine beitel – een kliefmes – een broodmes dat de sporen draagt van zeer langdurig gebruik. Het is weer een indrukwekkende lijst.

Alle goede gevers willen wij graag heel hartelijk danken. Dat zijn: Staf van Aelst, Harrie Pelkmans, René Wouters, Gust Haagen, Fam. Van Tilburg-De Graaf, Ad Kusters, Mevr. V.d. Put-Verschuieren, Fons Willemsen, Louis ~~Verschuieren~~, Mevr. Koremans, Mevr. Pelkmans-Smulders, Mevr. Mertens-Van Rooy, Ad van Tilborg, Jos Geerts, Jan V.d. Heyning, Mevr. Van Dun, Mevr. Krom-Kliffen, Ad Jacobs, Herman Janssen, Mevr. Van Oekelen, Mevr. Gulickx en Ad Christiaansen.

GELOVEN IN MONUMENTEN

Op zondag 1 september a.s. wordt zowel in Nederland als in België "Open Monumentendag" gehouden. En Baarle zopu Baarle niet zijn als we "onze" monumentendag geen internationaal tintje zouden geven. En dat is dan ook gebeurd, alhoewel de thema's in beide landen erg verschillend zijn.

In België heeft men dit jaar het accent gelegd op "hout", terwijl het Nederlandse thema omschreven wordt met "religieus erfgoed"

Met "geloven in monumenten" heeft de werkgroep die de organisatie van de plaatselijke activiteiten beide thema's in elkaar verweven. Het verwoordt niet alleen de thema's van 2005, maar ook de doelstelling van de jaarlijkse organisatie van "Open Monumentendag": bewustmaking en versterking van de solidariteit rond erfgoedzorg.

Voor meer informatie over de Baarlese activiteiten zie bijgevoegde uitnodiging.

Activiteitenkalender 2005

September 2005

- Zon 04 10.30-12.30 Open zondag, presentatie Heemkalender 2006 en tentoonstelling 'Geschilderde Baarlese landschappen' van Antoon van Tuijl
- Zon 04 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Geschilderde Baarlese landschappen' van Antoon van Tuijl
- Zon 11 Open monumentendag
- Din 13 20.00 Fotopresentatie over de fietstocht van Ad en Dré naar Santiago de Compostella in de aula van het Kultureel Centrum

Oktober 2005

- Zon 02 10.30-12.30 Tentoonstelling 'Geschilderde Baarlese landschappen' van Antoon van Tuijl
- Zon 02 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Geschilderde Baarlese landschappen' van Antoon van Tuijl
- Zat 15 09.00 Lange wandeling
- Ma 31 20.00 Halloween avondwandeling voor de jeugd

November 2005

- Za 05 16.00 Opening tentoonstelling 'De mooie kant van Rusland'
- Zon 06 10.30-13.30 Open zondag en tentoonstelling 'De mooie kant van Rusland'
- Zon 06 13.30-16.00 Tentoonstelling 'De mooie kant van Rusland'
- Din 15 20.00 Dialezing 'Boerderijen in Baarle' in de aula van het Kultureel Centrum

December 2005

- Zon 04 10.30-12.30 Open zondag en tentoonstelling 'De mooie kant van Rusland'
- Zon 04 13.30-16.00 Tentoonstelling 'De mooie kant van Rusland'
- Din 20 19.30 Kerstviering

Fotopresentatie fietstocht naar Santiago de Compostella

Zoals bekend hebben onze voorzitter Ad Jacobs en secretaris Dré Moors in mei/juni een enerverende fietstocht ondernomen naar Santiago de Compostella in Spanje.

Heel veel leden waren er bij toen zij op 16 mei vanuit Baarle, via de Jacobskapel in Galder en het café van de paters in Meersel-Dreef, vertrokken.

Tijdens de reis naar Santiago heeft Dré heel wat digitale foto's gemaakt. Die geven een fraai beeld van wat zij gezien en meegemaakt hebben.

Op dinsdag 13 september a.s., aanvang 20.00 uur, worden deze foto's op een groot scherm gepresenteerd in de aula van het Kultureel Centrum.

Belangstellenden zijn van harte welkom.

Om organisatorische redenen graag een telefoontje, uiterlijk zondag 11 september, naar Ad (5078258) of Dré (5079556) als u wil komen. Natuurlijk kunt u ook een mailtje sturen.

Ad: awjacobs@planet.nl en Dré: amooors@tiscali.nl

De toegang is gratis.

van w i r s k a a n t e